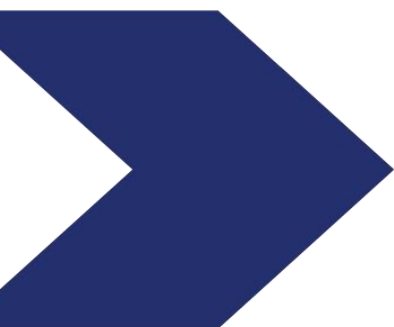

Национална организација
особа са инвалидитетом Србије

Република Србија
Министарство за рад, запошљавање,
борачка и социјална питања
Сектор за заштиту особа са инвалидитетом

Водич кроз права особа са инвалидитетом у Републици Србији

Водич кроз права особа са инвалидитетом у Републици Србији

Београд, 2021.

Назив публикације:
Водич кроз права особа са инвалидитетом у Републици Србији
(четврто допуњено издање)

Донатор:
Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања
Сектор за заштиту особа са инвалидитетом

Издавач:
Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС)

Аутор:
Др Дамјан Татић

Корице и дизајн:
Тина Драгићевић

Обрада и штампа:
Студио Тачка

Тираж:
300 примерака

ISBN 978-86-88639-13-2

Садржај:

Увод.....	5
Устав Републике Србије.....	7
Конвенција о правима особа са инвалидитетом.....	7
Социјална заштита.....	9
Закон о социјалној заштити.....	9
Корисници права и услуга социјалне заштите.....	10
Услуге социјалне заштите.....	11
Дневне услуге у заједници.....	11
Услуге подршке самосталном животу.....	11
Услуга смештаја.....	11
Домски смештај.....	11
Поступак за коришћење услуге социјалне заштите.....	12
Право на новчану социјалну помоћ.....	13
Право на додатак за помоћ и негу другог лица.....	13
Право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица.....	14
Право на помоћ за оспособљавање за рад.....	14
Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите.....	15
Услуге домског смештаја.....	16
Услуга предах смештаја.....	17
Услуге помоћи у кући.....	20
Лични пратилац.....	21
Услуга становања уз подршку.....	22
Услуга персоналне асистенције.....	23
Правилник о лиценцирању организација социјалне заштите.....	24
Закон о становању и одржавању зграда.....	24
Породично- правна заштита.....	25
Накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета.....	25
Право на родитељски додатак.....	26
Право на дечији додатак.....	26
Накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју.....	27
Родитељско право.....	27
Право на издржавање.....	28
Здравствена заштита.....	28
Право на здравствену заштиту.....	29
Право на накнаду зараде за време привремене спречености за рад.....	31
Право на накнаду трошкова превоза.....	31
Коришћење осталих видова здравствене заштите.....	32
Остваривање права на ортодонтска и протетичка средства.....	32
Правилник о медицинско- техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања.....	32
Одлука о учешћу осигураних лица у трошковима здравствене заштите.....	39
Закон о правима пацијената.....	39
Закон о заштити лица са менталним сметњама.....	40

Право на образовање.....	43
Закон о основама система образовања и васпитања	43
Предшколско васпитање и образовање.....	48
Закон о предшколском образовању и васпитању.....	48
Основношколско образовање.....	50
Закон о основном образовању и васпитању.....	50
Средњешколско образовање и васпитање.....	51
Закон о средњем образовању и васпитању	51
Универзитетско образовање.....	53
Закон о високом образовању	53
Образовање одраслих особа	54
Закон о образовању одраслих.....	54
Право на рад.....	55
Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом	55
Радни односи.....	59
Закон о раду.....	59
Пензијско и инвалидско осигурање.....	61
Старосна и превремена старосна пензија.....	61
Инвалидска пензија	63
Породична пензија.....	63
Новчана накнада за телесно оштећење проузроковано повредом на раду, односно професионалном болешћу	64
Право на новчану накнаду за помоћ и негу другог лица.....	64
Остваривање права из пензијско-инвалидског осигурања.....	64
Пореске и царинске олакшице.....	66
Пореска ослобођења.....	66
Закон о порезу на употребу, држање и ношење добара.....	66
Повластице у унутрашњем путничком саобраћају	68
Приступачност.....	69
Закон о планирању и изградњи	69
Правилник о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама	70
Закон о кретању уз помоћ пса водича.....	71
Закон о железници	72
Закон о безбедности саобраћаја на путевима	72
Медији.....	73
Закон о употреби знаковног језика	75
Заштита од дискриминације	76
Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом	76
Закон о забрани дискриминације	77

Увод

Заштита особа са инвалидитетом је један од најосетљивијих и најспецифичнијих елемената друштвено-развојне, економске и пре свега социјалне политике уопште. Наш задатак јесте да афирмишемо развој инвалидске заштите у оквирима модерне, плуралне социјалне политике имајући у виду особу са инвалидитетом као појединца, личност са свим општим и специфичним потребама. Системска решења морају свакој групацији особа са инвалидитетом омогућити да обликују, изражавају и реализују своје основне развојне потребе као и посебне интересе, да имају једнаке могућности као и особе без инвалидитета, а пре свега да имају право на различитост. Данас се положај особа са инвалидитетом мора посматрати пре свега као питање људских права. Инвалидност је сложен друштвени феномен који практично задире у све области савременог живота и изискује мултисекторски приступ и сарадњу различитих органа власти, локалних самоуправа, цивилног сектора и самих особа са инвалидитетом и њихових организација. Нагласак се ставља на гарантовање равноправности особа са инвалидитетом, на недискриминацију и њихово пуно учешћа у друштву.

Положај особа са инвалидитетом у нашој земљи уређен је бројним законским и подзаконским актима, те се тако одредбе везане за права особа са инвалидитетом сусрећу у свим важнијим законима које је Народна скупштина усвојила. Готово сваки законски акт у бар једном свом члану говори о неком праву особа са инвалидитетом. Поред позитивних прописа усвојених од стране Народне скупштине, положај особа са инвалидитетом уређен је међународним конвенцијама које је наша земља ратификовала, чиме су оне постале део унутрашњег права или унутрашњих позитивних прописа и као такве се могу непосредно примењивати. Најзначајнији документ међународног јавног права је Конвенција о правима особа са инвалидитетом, први инструмент о људским правима који су Уједињене нације усвојиле у новом Миленијуму. Од регионалних, европских докумената, нарочито је значајна ревидирана Европска социјална повеља, која чланом 15. особама са инвалидитетом гарантује право на самосталност, социјалну интеграцију и укљученост у заједницу.

Образовањем Сектора за заштиту особа са инвалидитетом при Министарству рада, запошљавања и социјалне политике 2004. године (тадашњи назив Министарства), особе са инвалидитетом су после дугог низа година добиле равноправног партнера чији је основни задатак да штити и унапређује њихов положај кроз сарадњу са различитим инвалидским организацијама и непосредно са особама са инвалидитетом, а то партнерство траје и данас.

Посебно значајну улогу у партнерском односу између Сектора за заштиту особа са инвалидитетом и инвалидских организација има Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС). НООИС као „кровна“ организација која заступа интересе и потребе свих особа са инвалидитетом и њихових правних заступника, ради на повећању укључености особа са инвалидитетом у друштво, пуном поштовању њихових људских права и недискриминацију по основу инвалидности, кроз учешће у доношењу и примени закона и других докумената из области инвалидности, а у складу са међународним стандардима и документима.

У том циљу Сектор за заштиту особа са инвалидитетом је, у сарадњи са НООИС-ом, од свог оснивања предузимао одређене законом предвиђене мере како би отклонио неке од видљивих недостатака позитивних правних прописа, који су директно

штетили положају особа са инвалидитетом и наставиће даље, различитим законским решењима, унапређивати положај и квалитет живота особа са инвалидитетом.

У овој публикацији, која представља четврто, допуњено издање, а обухвата релевантне прописе усвојене од 2015. до септембра 2021. године, могу се пронаћи информације о правима особа са инвалидитетом и условима за њихово остваривање, односно коришћење услуга институција у свим системима заштите предвиђеним правом Републике Србије: социјалне заштите, здравствене заштите, породично-правне заштите деце и породице, васпитања и образовања, запошљавања и радних односа, пензијског и инвалидског осигурања, саобраћаја и области пореско-правног система, становања, спречавања дискриминације и сл.

Водич на приступачан начин упућује у права и начин њиховог остваривања, како особе са инвалидитетом, тако и свих оних који се професионално ангажују у раду са особама са инвалидитетом.

Права особа са инвалидитетом уређена су:

I Уставом Републике Србије

II Међународним документима универзалног карактера и документима чији су предмет специфична права особа са инвалидитетом.

III Законима и другим прописима који уређују остваривање права у свим системима заштите у оквиру нашег правног система (област социјалне заштите, здравствене заштите, породично-правне заштите деце и породице, област васпитања и образовања, запошљавања и радних односа, пензијског и инвалидског осигурања, саобраћаја, области пореско-правног система, становања ...)

IV Од изузетног значаја за правно уређење положаја особа са инвалидитетом је доношење Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом и усвајање Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период 2020. до 2024.. године, као и Акционог плана за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2021. до 2022. године којим се прецизирају мере и активности на основу општих и посебних циљева утврђених стратегијом које је потребно спровести у првом двогодишњем периоду њене имплементације и указује на кључну улогу мултисекторског и мултидисциплинарног приступа у политици мера које утичу на положај особа са инвалидитетом у наредном периоду. Значајно је и усвајање кровног Закона о забрани дискриминације.

Устав Републике Србије

Устав Републике Србије као највиши правни акт у Републици Србији забрањује сваку дискриминацију, па и дискриминацију особа са инвалидитетом.

Пред Уставом и законом су сви једнаки. Свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације. Устав забрањује непосредну или посредну дискриминацију, дискриминацију по било ком основу, нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости, **психичког или физичког инвалидитета**.

Република Србија, поред других односа и области, уређује и обезбеђује систем у области здравства, социјалне заштите, борачке и инвалидске заштите.

Слободе и права остварују се, а дужности се испуњавају на основу Устава, осим кад је Уставом предвиђено да се услови за остваривање појединих слобода и права утврђују законом.

Законом се може прописати начин остваривања појединих слобода и права кад је то неопходно за њихово остваривање.

Злоупотреба слобода и права човека и грађанина противуставна је и кажњива, онако како је то законом предвиђено.

Обезбеђује се судска заштита слобода и права зајемчених и признатих Уставом.

- Свако има право на заштиту здравља
- Деца, труднице и стара лица имају право на здравствену заштиту из јавних прихода, кад то право не остварују по неком другом основу, а друга лица под условима утврђеним законом
- Свако има право на рад
- Јамчи се слобода рада, слободан избор занимања и запослења и учешће у управљању. Свакоме је, под једнаким условима, доступно радно место и функција
- Грађанима који су делимично способни за рад зајемчује се оспособљавање за одговарајући посао и обезбеђују се услови за њихово запошљавање, у складу са законом
- Држава обезбеђује социјалну сигурност грађанима који су неспособни за рад, а немају средства за издржавање

Конвенција о правима особа са инвалидитетом

Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је једногласно 13. децембра 2006. године Конвенцију о правима особа са инвалидитетом и Опциони протокол уз њу. Република Србија је потписала Конвенцију о правима особа са инвалидитетом и Опциони протокол уз њу 17. децембра 2007. године. После усклађивања прописа Републике Србије са одредбама Конвенције, Народна скупштина Републике Србије 2009. године ратификовала је Конвенцију о правима особа са инвалидитетом и

Опциони протокол уз њу изгласавањем закона о потврђивању Конвенције и Опционог протокола („Сл. гласник РС“, број 42/09).

Конвенција не ствара нова права за особе са инвалидитетом већ предвиђа које мере ће државе предузимати како би особама са инвалидитетом омогућиле да у пракси ефикасно остварују грађанска, политичка, економска, социјална, културна, социјална и сва друга права која им припадају. Конвенција прописује мере које државе морају да предузму како би особама са инвалидитетом омогућиле пуно и равноправно учешће у свим областима друштвеног живота на основу једнакости са другима.

Државе стране уговорнице прихватају да обезбеде и унапреде пуно остваривање свих људских права и основних слобода за све особе са инвалидитетом без дискриминације било које врсте по основу инвалидитета (члан 4). Државе су дужне да Конвенцију и све друге прописе и одлуке које се тичу особа са инвалидитетом спроводе уз консултације са овим особама и њиховим репрезентативним организацијама. Требало би да предузму мере како би питања положаја особа са инвалидитетом укључиле у све релевантне опште прописе и политике (члан 4). Државе су дужне да особама са инвалидитетом обезбеде ефикасну правну заштиту од дискриминације (члан 5).

Конвенција предвиђа обавезе држава да предузму мере како би женама са инвалидитетом (члан 6) и деци са инвалидитетом (члан 7.) омогућиле да уживају сва права под једнаким условима.

Конвенција чланом 8. предвиђа мере које ће државе предузети ради подизања нивоа свести о правима особа са инвалидитетом. Државе су такође дужне да предузму одговарајуће мере како би отклониле баријере и особама са инвалидитетом обезбедиле приступ физичком окружењу, јавном превозу, информацијама и комуникацијама, услугама намењеним јавности (члан 9).

Конвенција прописује низ мера које државе треба да предузму како би особама са инвалидитетом обезбедиле остваривање следећих права:

- Право на живот (члан 10.),
- Заштита у ситуацијама ризика (члан 11.),
- Једнако признање пред законом (члан 12.),
- Приступ правди (члан 13.),
- Слобода и лични интегритет (члан 14.),
- Заштита од тортуре и нехуманог поступања и казни, укључујући медицинске експерименте (члан 15.),
- Заштита од насиља, злостављања и експлоатације (члан 16.),
- Физички и морални интегритет (члан 17.),
- Слобода кретања и право на држављанство (члан 18.),
- Слобода мишљења и изражавања, право на пријем и ширење информација (чл 21.),
- Право на приватност (члан 22.),
- Право на брачни и породични живот (члан 23.),
- Право на образовање (члан 24.),
- Право на здравствену заштиту (члан 25.),
- Право на рад и запошљавање (члан 27.),
- Право на социјалну сигурност (члан 28.),
- Право да бирају, буду бирања и учествују у управљању јавним пословима (чл 29.),
- Право на учешће у културном и спортском животу заједнице, у рекреативним и туристичким активностима (члан 30.).

Конвенција такође уређује мере које државе треба да предузму како би особама са инвалидитетом омогућиле:

- самостални живот и укљученост у локалну заједницу, уз одговарајуће службе подршке (члан 19.),
- мобилност, уз употребу одговарајућих помагала (члан 20.) и
- хабилитацију и рехабилитацију (члан 26.).

Социјална заштита

Закон о социјалној заштити

Народна скупштина Републике Србије је марта 2011. године усвојила **Закон о социјалној заштити** („Сл. гласник РС“, број 24/11). Социјална заштита, у смислу овог закона, јесте организована друштвена делатност од јавног интереса чији је циљ пружање помоћи и оснаживање за самосталан и продуктиван живот у друштву појединаца и породица, као и спречавање настајања и отклањање последица социјалне искључености.

Закон чланом 3. дефинише циљеве социјалне заштите, између осталог и стварање једнаких могућности за самостални живот и подстицање социјалне укључености. Циљеви социјалне заштите остварују се пружањем услуга социјалне заштите и другим активностима које предупређују, умањују или отклањају зависност појединаца и породица од социјалних служби.

Сваки појединац и породица којима је неопходна друштвена помоћ и подршка ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољење основних животних потреба имају право на социјалну заштиту, у складу са законом.

Услуге социјалне заштите су активности пружања подршке и помоћи појединцу и породици (у даљем тексту: корисник) ради побољшања, односно очувања квалитета живота, отклањања или ублажавања ризика неповољних животних околности, као и стварање могућности да самостално живе у друштву.

Право на различите врсте материјалне подршке остварује се ради обезбеђења егзистенцијалног минимума и подршке социјалној укључености корисника.

Права на социјалну заштиту обезбеђују се пружањем услуга социјалне заштите и материјалном подршком.

Корисници социјалне заштите су држављани Републике Србије. Корисници социјалне заштите могу бити и страни држављани и лица без држављанства, у складу са законом и међународним уговорима.

Значајно је што Закон предвиђа могућност да органе социјалне заштите могу оснивати како органи државе, територијалне аутономије и локалне самоуправе, тако и друга физичка и правна лица која испуњавају законом прописане услове, чиме се афирмише плурализам пружалаца услуга социјалне заштите. Једино локалне самоуправе могу оснивати центре за социјалне рад, а Република и покрајина заводе за социјалну заштиту.

Закон утврђује поштовање начела заштите људских права и достојанства корисника услуга социјалне заштите (члан 24.) и забрањује њихову дискриминацију (члан 25.), укључујући забрану дискриминације на основу инвалидности. Услуге се пружају кориснику у најмање рестриктивном окружењу (члан 27.), тако да се омогући останак у локалној заједници. Пружање услуга социјалне заштите организује се на начин који обезбеђује њихову физичку, географску и економску доступност, уз уважавање културолошких и других различитости. Услуге социјалне заштите пружају

се тако да се кориснику обезбеђује индивидуализован приступ и стручни радник задужен за рад на конкретном случају.

Корисник услуга социјалне заштите има право на:

- Информације,
- Учешће у доношењу одлука,
- Слободан избор услуге социјалне заштите,
- Поверљивост података,
- Приватност,
- Притужбу

Чланом 40. Закона дефинисане су групе услуга социјалне заштите:

- 1) услуге процене и планирања – процена стања, потреба, снага и ризика корисника и других значајних особа у његовом окружењу; процена старатеља, хранитеља и усвојитеља, израда индивидуалног или породичног плана пружања услуга и мера правне заштите и других процена и планова;
- 2) дневне услуге у заједници – дневни боравак; помоћ у кући; свратиште и друге услуге које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу;
- 3) услуге подршке за самосталан живот – становање уз подршку; персонална асистенција; обука за самостални живот и друге врсте подршке неопходне за активно учешће корисника у друштву;
- 4) саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге – интензивне услуге подршке породици која је у кризи; саветовање и подршка родитеља, хранитеља и усвојитеља; подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју; одржавање породичних односа и поновно спајање породице; саветовање и подршка у случајевима насиља; породична терапија; медијација; СОС телефони; активација и друге саветодавне и едукативне услуге и активности;
- 5) услуге смештаја – смештај у сродничку, хранитељску или другу породицу за одрасле и старије; домски смештај; смештај у прихватилиште и друге врсте смештаја.

Закон по први пут у Србији предвиђа **услуге подршке за самостални живот**: Становање уз подршку, персоналну асистенцију, обуку за самостални живот. Ово представља значајан корак у развоју сервиса подршке који би требало да омогуће пуну социјалну укљученост и самосталност особа са инвалидитетом. Становање уз подршку финансираће се из републичког буџета, док ће локалне самоуправе финансирати услуге персоналне асистенције.

Корисници права и услуга социјалне заштите

Закон чланом 41. дефинише **кориснике права и услуга социјалне заштите**. Међу малолетницима између осталог су апострофирана деца и млади са сметњама у развоју- телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно- језичке, социо- емоционалне, вишеструке – чије потребе за негом превазилазе могућности породице. Међу пунолетним особама између осталог су апострофиране особе чије благостање, безбедност и продуктиван живот у друштву су угрожени услед инвалидности, нарочито ако имају телесне, сензорне, интелектуалне, менталне или тешкоће у комуницирању, а услед друштвених или других препрека се суочавају са функционалним ограничењима у једној или више области живота. Ова законска дефиниција се ослања на биопсихосоцијални модел приступа инвалидности.

Услуге социјалне заштите

Услуге социјалне заштите организују се као услуге за децу, младе и породицу и услуге за одрасле и старије кориснике, уз уважавање интегритета, стабилности веза и окружења корисника и породице. Услуге социјалне заштите пружају се привремено, повремено и континуирано, у складу са потребама и најбољим интересом корисника.

Дневне услуге у заједници

Дневне услуге у заједници обухватају активности које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу (члан 44.). Дневне услуге у заједници обезбеђује јединица локалне самоуправе.

Услуге подршке самосталном животу

Услуге подршке самосталном животу пружају се појединцу како би се његове могућности задовољавања основних животних потреба изједначиле са могућностима других чланова друштва, да би му се побољшао квалитет живота и омогућило да води самосталан и квалитетан живот у друштву (став 1. члана 45. Закона).

Услуга смештаја

Закон уређује и услове за **домски смештај корисника**, укључујући и **смештај у мале домске јединице**.

Услуга смештаја обезбеђује се смештајем корисника у:

- 1) сродничку, хранитељску и другу породицу за одрасле и старије;
- 2) дом за смештај корисника, укључујући мале домске заједнице;
- 3) прихватилиште;
- 4) друге врсте смештаја, у складу са законом.

Услуге смештаја обезбеђује Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, у складу са овим законом.

Домски смештај

Домски смештај обезбеђује се кориснику коме се не могу обезбедити, или није у његовом најбољем интересу, останак у породици, услуге у заједници или породични смештај.

Детету млађем од три године не обезбеђује се домски смештај. Детету млађем од три године изузетно се може обезбедити домски смештај, ако за то постоје нарочито оправдани разлози, с тим што на смештају не може провести дуже од два месеца, осим на основу сагласности министарства надлежног за социјалну заштиту.

Услуге домског смештаја пружају се кориснику тако да обезбеђују припрему за његов повратак у биолошку породицу, одлазак у другу породицу, односно његову припрему за самосталан живот, у складу с породичним ресурсима, његовим потребама и најбољим интересом.

Домски смештај обезбеђује се као:

- 1) стандардни смештај;
- 2) смештај уз интензивну или додатну подршку;
- 3) ургентни смештај;
- 4) повремени смештај;
- 5) друга врста домског смештаја.

Ближе услове за коришћење услуге домског смештаја и друге врсте домског смештаја прописују се подзаконским актом који доноси министар надлежан за послове социјалне заштите.

Услуге домског смештаја може пружати установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите који је добио лиценцу за пружање тих услуга.

Дом за смештај одраслих и старијих не може имати капацитет већи од 100 корисника, односно **дом за смештај деце и младих** не може имати капацитет већи од 50 корисника.

Чланом 61. Закона предвиђена је могућност да се услуге развијања радних способности и радног ангажовања корисника пружају у установама социјалне заштите и **радним центрима** у складу са одредбама Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом.

Уколико установе социјалне заштите које су основале Република, аутономна покрајина или локална самоуправа не могу да пруже услуге социјалне заштите у потребном обиму, услуге у поступку јавне набавке може пружити лиценцирани пружалац услуга из приватног сектора (чл.64.). Наручилац услуга обезбеђује најквалитетније и најјекономичније услуге, али мора водити рачуна о интересима корисника, а пружалац услуга мора поштовати стандарде квалитета услуга (чл. 66.).

Поступак за коришћење услуге социјалне заштите

Поступак за коришћење услуге социјалне заштите из овог закона спроводи центар за социјални рад, по службеној дужности или на захтев корисника. Иницијативу за покретање поступка може поднети свако физичко или правно лице. Месна надлежност центра за социјални рад утврђује се према пребивалишту корисника. Изузетно, поступак за коришћење услуге социјалне заштите може спровести и центар за социјални рад на чијој територији корисник има боравиште.

Центар за социјални рад упућује корисника ради коришћења услуге коју је Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе обезбедила путем јавне набавке, овлашћеном пружаоцу услуге са којим је закључен уговор о пружању услуге. Ако овлашћени пружалац услуге одбије да кориснику пружи услугу предвиђену упутом, дужан је да о томе одмах, писменим путем, обавести центар за социјални рад и корисника и да за то наведе разлоге.

Корисник, односно законски заступник корисника може непосредно одабрати услугу социјалне заштите и установу, односно пружаоца услуге социјалне заштите и закључити уговор о коришћењу услуге са изабраном установом социјалне заштите, односно са изабраним пружаоцем услуге социјалне заштите. Корисник, односно његов законски заступник не може непосредно одабрати пружаоца услуге и уговорити коришћење:

- 1) услуге домског смештаја детета;
- 2) услуге домског смештаја одрасле особе лишене пословне способности;
- 3) услуге домског смештаја у установи за васпитање деце и омладине;
- 4) услуге породичног смештаја, осим у случајевима предвиђеним законом.

Жалба на решење о услузи социјалне заштите коју обезбеђује јединица локалне самоуправе подноси се тој самоуправи. Уколико услугу обезбеђује аутономна покрајина, жалба на решење о услузи социјалне заштите се подноси покрајини а уколико услугу обезбеђује Република Србија, жалба се подноси министарству надлежном за послове социјалне политике.

Материјалну подршку корисник остварује путем:

- новчане социјалне помоћи,
- додатка за помоћ и негу другог лица,
- увећаног додатка за помоћ и негу другог лица,
- помоћи за оспособљавање за рад,
- једнократне новчане помоћи,
- помоћи у натури и других врста материјалне подршке.

Право на новчану социјалну помоћ

Право на новчану социјалну помоћ припада појединцу, односно породици, који својим радом, приходима од имовине или из других извора остварују приход мањи од износа новчане социјалне помоћи утврђеног овим законом.

Породицом, у смислу остваривања права на новчану социјалну помоћ, сматрају се супружници и ванбрачни партнери, деца и сродници у правој линији без обзира на степен сродства, као и сродници у побочној линији до другог степена сродства под условом да живе у заједничком домаћинству.

Право на новчану социјалну помоћ између осталих може остварити радно способан појединац, односно члан породице ако се сам стара о свом детету са сметњама у развоју тако да не може да буде радно ангажован.

Појединац који је неспособан за рад, односно породица чији су сви чланови неспособни за рад и једнородитељска породица имају право на увећану новчану социјалну помоћ. Закон између осталог предвиђа да право на увећану новчану социјалну помоћ ужива:

- лице које је потпуно неспособно за рад према прописима о раду и о пензијском и инвалидском осигурању;
- трудница и родитељ детета који користи породилско одсуство и одсуство са рада ради неге детета према прописима о раду;
- незапослено лице које се стара о члану породице који је корисник права на помоћ и негу по било ком основу;
- лице коме је утврђен трећи степен радне способности у складу са прописима којима се уређује запошљавање особа са инвалидитетом;
- лице према коме је покренут поступак утврђивања радне способности или поступак лишавања пословне способности – док тај поступак траје.

Право на додатак за помоћ и негу другог лица

Право на додатак за помоћ и негу другог лица има лице коме је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању неопходна помоћ и негу другог лица у остваривању основних животних активности (чл. 92, ст. 1). Потреба за помоћи и негом другог лица постоји код лица из става 1. овог члана коме је услед телесног оштећења, оштећења чула вида које узрокује губитак осећаја светлости са тачном пројекцијом или се вид постиже са корекцијом 0.05, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању неопходна помоћ и нега другог лица ради задовољења основних животних потреба и које не може да устане из кревета, да се креће унутар стана без употребе помагала, да се храни, свлачи, облачи или да одржава основну личну хигијену без помоћи другог лица (чл. 92, ст.5).

Право на додатак за помоћ и негу другог лица се остварује у поступку прописаном прописима о пензијско-инвалидском осигурању. Закон предвиђа да је износ месечног додатка за помоћ и негу другог лица седам хиљада шест стотина динара и да се усклађује са индексом потрошачких цена два пута годишње (чл. 93).

Право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица

Право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица има особа којој је на основу прописа о пензијско-инвалидском осигурању утврђено телесно оштећење од 100 процената по једном основу, или да има трајни органски поремећај неуролошког или психичког типа (чл. 94.). Право на увећани додатак такође има типа и лице из члана 92. става 1. закона које има више оштећења, с тим да ниво оштећења износи по 70% и више процената по најмање два основа.

Закон такође предвиђа да један од родитеља који није у радном односу, а који најмање 15 година непосредно негује своје дете које је остварило право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица, има **право на посебну новчану накнаду у виду доживотног месечног новчаног примања** у висини најниже пензије у осигурању запослених, кад наврши општи старосни услов за остваривање пензије према прописима о пензијском и инвалидском осигурању, ако није остварио право на пензију.

Месечни износ увећане накнаде је двадесет хиљада и пет стотина динара и он се усклађује са индексом потрошачких цена два пута годишње (чл. 94.).

Поступак за остваривање права на новчану социјалну помоћ, права на додатак за помоћ и негу другог лица и права на увећани додатак за помоћ и негу другог лица покреће се по захтеву, а може се покренути и по службеној дужности.

Право на новчану социјалну помоћ, право на додатак за помоћ и негу другог лица и право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица признаје се од дана подношења захтева ако су у моменту подношења захтева испуњени услови за признавање права.

О праву на новчану социјалну помоћ, праву на додатак за помоћ и негу другог лица и праву на увећани додатак за помоћ и негу другог лица, одлучује центар за социјални рад основан за територију на којој подносилац захтева има пребивалиште, односно боравиште.

Право на помоћ за оспособљавање за рад

Право на помоћ за оспособљавање за рад обухвата подршку у образовању и оспособљавању за рад и признаје се деци и младима са сметњама у развоју и одраслим особама са инвалидитетом које се, према психо-физичким способностима и годинама живота, могу оспособити за одређени рад а то право не могу да остваре по другом правном основу.

Процена потребе за додатном подршком у образовању врши се у складу с прописима којима се уређују основи система образовања и васпитања, а процена могућности оспособљавања за рад утврђује се по прописима којима се уређује професионална рехабилитација и запошљавање особа са инвалидитетом.

Право на помоћ за оспособљавање за рад остварује се у виду трошкова оспособљавања за рад, трошкова смештаја у дом ученика, односно студената или интернат, као и у виду накнаде трошкова превоза.

Трошкови оспособљавања за рад исплаћују се предузећу за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, односно другој организацији у којој се лице оспособљава, а исплата се врши на основу уговора који закључује центар за социјални рад са тим предузећем, односно организацијом по прибављеном мишљењу министарства надлежног за социјалну заштиту. Смештај у дом ученика, односно студената или интернат врши се на основу уговора који закључује центар за социјални рад са одговарајућом установом, по прибављеном мишљењу министарства надлежног за социјалну заштиту.

Лице упућено на оспособљавање за рад којем је неопходан превоз од места становања до места оспособљавања за рад има право на накнаду трошкова превоза у висини трошкова најниже цене јавног саобраћаја.

Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите

Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите („Сл. гласник РС“, број 42/13) прописује ближе услове и стандарде за пружање свих услуга социјалне заштите (у даљем тексту: минимални стандарди). Ближе услове и стандарде прописане овим правилником примењују сви пружаоци услуга социјалне заштите. Спецификацијом услуга уређују се:

- 1) сврха услуге;
- 2) корисничке групе којима је услуга намењена;
- 3) активности које се предузимају ради задовољавања потреба одређених корисничких група.

Минимални стандарди представљају основне захтеве који се морају испунити како би се пружале услуге социјалне заштите. Минимални стандарди се састоје од:

- 1) минималних структуралних стандарда, којим се утврђују инфраструктурни, организациони и кадровски услови за пружање услуге;
- 2) минималних функционалних стандарда, којим се утврђују вредносне, квантитативне и квалитативне димензије стручних поступака.

Заједнички минимални структурални и функционални стандарди представљају захтеве који се морају испунити независно од корисничких група којима је услуга намењена, изузев ако посебним прописом којим се уређују ближи услови и стандарди за остварење одређених услуга социјалне заштите није другачије уређено. Правилник детаљније дефинише заједничке минималне структуралне стандарде у погледу јавности рада, локације објекта и опреме, одржавања личне хигијене и хигијене објекта, одлагања отровних и других материјала, несметаног функционисања корисника, радног простора, руководиоца и радника задуженог за корисника, дневног и ноћног рада. Правилник такође дефинише заједничке минималне функционалне стандарде у погледу пријема корисника, процене, одређивања степена подршке, као и друге функционалне стандарде... Степен подршке одређује се с обзиром на целокупно индивидуално функционисање корисника и врсте потребне помоћи, у односу на:

- 1) способност непосредне бриге о себи;
- 2) учествовање у активностима живота у заједници.

Подршка I степена значи да корисник није способен да се самостално брине о себи и укључи у активности дневног живота у заједници, због чега му је потребно физичко присуство и континуирана помоћ другог лица.

Подршка II степена значи да корисник може да брине о себи и да се укључи у активности дневног живота у заједници уз физичко присуство и помоћ другог лица.

Подршка III степена значи да корисник може да брине о себи и да се укључи у активности дневног живота у заједници, али му је услед недовољно развијених знања и вештина потребан надзор и подршка другог лица.

Подршка IV степена значи да корисник самостално, односно уз подсећање, може да обавља све животне активности.

На основу идентификованих потреба, способности и ризика, за сваког корисника сачињава се индивидуални план услуге.

Индивидуални план услуге, обавезно садржи:

- 1) циљеве који се желе постићи пружањем услуге;

- 2) очекиване исходе;
- 3) конкретизоване активности које ће се предузимати, укључујући и активности у процесу прилагођавања;
- 4) временски оквир у којем се реализује индивидуални план услуге;
- 5) рок за поновни преглед индивидуалног плана услуге;
- 6) имена лица одговорних за реализацију индивидуалног плана услуге.

Поновни преглед се врши у складу са роковима наведеним у индивидуалном плану услуге, процењеним интензитетом подршке, дефинисаним циљевима и исходима, и омогућава прилагођавање активности потребама и циљевима корисника и оствареним ефектима услуге.

Поновни преглед сваког индивидуалног плана услуге врши се најмање:

- 1) једном у шест месеци, за децу и младе;
- 2) једном у дванаест месеци, за одрасле и старије кориснике.

Рестриктивни поступци и мере према корисницима који својим понашањем доводе у опасност себе, друге кориснике, особље, посетиоце или имовину, примењују се искључиво на основу планираних, праћених, надгледаних и временски ограничених интервенција, у складу са посебним прописом.

За ограничавање кретања, изолацију или контролу понашања корисника пружалац услуге прописује процедуре, одређује лице одговорно за одобравање рестриктивних поступака и мера и води евиденцију о њиховој примени, у складу са посебним прописом.

Пружалац услуге обезбеђује програмске активности, које су посебно прилагођене могућностима и интересовањима корисника.

Ако одређене активности у оквиру услуге коју пружа пружалац не може реализовати коришћењем сопствених ресурса, обезбеђује их у заједници, од других организација или ангажовањем стручњака различитих профила, у складу са идентификованим потребама корисника и њиховим индивидуалним плановима.

Услуге домског смештаја

Услуге домског смештаја привремено се пружају деци, као и младима до 26. године живота, односно до завршетка школовања и радног оспособљавања.

Услуге домског смештаја пружају се деци и младима чије се потребе не могу задовољити у оквиру биолошке, сродничке или хранитељске породице или кроз услуге у заједници, на основу одлуке органа старатељства или суда, односно по упуту центра за социјални рад, до повратка детета или младе особе у биолошку породицу, односно до смештаја у сродничку или хранитељску породицу, усвојења или осамостаљивања.

Дете млађе од три године не смешта се у дом, осим у случајевима предвиђеним законом којим је уређена социјална заштита.

Услуге **домског смештаја** пружају се одраслим и старијим лицима:

- 1) са навршених 65 година живота која услед ограничених способности имају тешкоће да живе самостално, без целодневне подршке, неге или надзора;
- 2) са навршених 26 година живота, која услед физичких, интелектуалних или тешкоћа у психичком функционисању имају потребу за интензивним и целодневним надзором, негом и подршком током 24 сата, а чије се потребе тренутно не могу задовољити у породичном окружењу или кроз услуге у заједници.

Услуге **смештаја у мале домске заједнице** доступне су:

- 1) деци и младима са III и IV степеном подршке, најдуже до завршетка средњег образовања;
- 2) деци и младима са I и II степеном подршке.

Услуга предах смештаја

Услуга **предах смештаја** пружа се најдуже 45 дана у току календарске године, с тим што може трајати најдуже 20 дана у континуитету, деци и младима са сметњама у развоју узраста од пет до 26 година живота, и то:

- 1) са интелектуалним тешкоћама и аутизмом;
- 2) са вишеструким сметњама у развоју;
- 3) са сензорним инвалидитетом;
- 4) са физичким инвалидитетом.

Сврха предах смештаја је краткорочни и повремени смештај детета са сметњама у развоју, који се обезбеђује као дневни, викенд или вишедневни смештај, чиме се пружа подршка како детету тако и породици детета, у одржавању и побољшању квалитета њиховог живота с циљем останка детета у породици.

Предах смештајем обезбеђује се краткорочна и повремена нега деци и младима са сметњама у развоју, унапређују се и развијају вештине самосталног живота, стварају могућности за укључивање у заједницу, као и за развијање, очување и унапређење снага породице.

Активности помоћи и подршке усмерене су ка задовољавању основних потреба и осигурању безбедног и пријатног окружења корисника, и у складу са проценом потреба корисника, обухватају:

- 1) обезбеђивање исхране у складу са развојним и здравственим потребама корисника;
- 2) помоћ при облачењу и пресвлачењу;
- 3) помоћ при храћењу и обављању личне хигијене (туширање и купање);
- 4) помоћ при кретању;
- 5) помоћ при одржавању хигијене усне шупљине, ногу и ноктију;
- 6) помоћ при бријању и шишању;
- 7) помоћ при обављању физиолошких потреба;
- 8) помоћ при одржавању хигијене кревета и простора;
- 9) давање преписане терапије;
- 10) санирање и нега мањих повреда;
- 11) контрола виталних функција (притисак, температура, ниво шећера у крви, уношење и избацивање течности и сл.);
- 12) набавку одеће и обућу примерене узрасту и временским приликама;
- 13) обезбеђивање прикладне декорације која одражава индивидуалне укусе и жеље корисника;
- 14) обезбеђивање довољно простора и опреме који кориснику омогућавају приватност;
- 15) чишћење заједничких просторија, соба и припадајућих санитарних просторија;
- 16) прање и пеглање постељног рубља;
- 17) прање и пеглање личног рубља;
- 18) помоћи приликом одржавања простора у којем бораве и старања о личним стварима;
- 19) по потреби пратња корисника приликом одласка код лекара или до других потребних служби ван установе.

Активности усмерене ка развијању и очувању потенцијала корисника, као и припреми за одржив независан живот, реализују се у складу са сврхом смештаја, карактеристикама корисничке групе, капацитетима корисника, индивидуалним планом и у складу са проценом потреба корисника обухватају појединачне и групне приступе ради:

- 1) подршке у изградњи и одржавању позитивних односа са другим лицима у окружењу;
- 2) организовања радно-окупационих и едукативних активности које подстичу стицање нових знања и вештина;
- 3) подршке у одржавању контакта са биолошком породицом и другим лицима значајним за корисника;
- 4) организовања слободног времена у складу са потребама и интересовањима корисника;
- 5) организовања културно-забавних садржаја у складу са интересовањима, жељама и способностима корисника у установи и изван ње;
- 6) развоја вештина за препознавање и решавање проблема;
- 7) развоја комуникационих вештина;
- 8) развоја вештина за самозаштиту;
- 9) развоја вештина и знања потребних за живот и рад изван институције;
- 10) пружања рехабилитационих и терапијских услуга;
- 11) помоћи у учвршћивању стечених знања и вештина.

Активности усмерене на подршку при школовању и запошљавању, у складу са капацитетима и проценом потреба корисника, обухватају:

- 1) помоћ у започињању и наставку школовања;
- 2) помоћ у тражењу прилика за запошљавање унутар заједнице;
- 3) подстицање и подршка у почетним данима новог запослења.

Правилник детаљније дефинише заједничке минималне структуралне стандарде за домске, услуге смештаја у мале домске заједнице, предах смештај и прихватишта за: Смештај корисника, исхране, послуживања хране, одржавања хигијене, основних кадрова, простора за дневни боравак, обележавања рођендана и празника, доступности услуге 24 сата дневно сваког дана у години. Правилник детаљније дефинише посебне минималне структуралне стандарде за домски и предах смештај, услуге домског смештаја за децу и младе. Минимални број стручних радника, стручних сарадника и сарадника непосредно ангажованих у раду са децом и младима на домском смештају, одређује се на следећи начин:

Деца и млади са интелектуалним тешкоћама:

- (1) један стручни радник или један стручни сарадник на 15 корисника;
- (2) један неговатељ на десет корисника са утврђеним I и II степеном подршке.

Минимални број стручних радника, стручних сарадника и сарадника непосредно ангажованих у раду са одраслим и старијим лицима на домском смештају, одређује се на следећи начин:

Одрасла лица са интелектуалним тешкоћама и душевно оболела:

- (1) један стручни радник или један стручни сарадник на 25 корисника;
- (2) један неговатељ на десет корисника са утврђеним I и II степеном подршке;
- (3) један инструктор по радионици.

Одрасла лица са телесним инвалидитетом:

- (1) један стручни радник или један стручни сарадник на 40 корисника;

- (2) један неговатељ на десет корисника са утврђеним I и II степеном подршке;
- (3) један инструктор по радионици.

Правилник дефинише посебне минималне структуралне стандарде за мале домске заједнице за децу и младе са III и IV степеном подршке: У објекту, односно стамбеној јединици смештено је до десеторо деце. У једној соби смештено је највише троје корисника. По кориснику се обезбеђује најмање 12 m² стамбеног простора. Објекат, односно стамбена јединица састоји се од: дневног боравка, кухиње и одвојених соба за дечаке и девојчице. Умиваоник, туш и тоалет обезбеђују се за пет корисника у објектима, односно стамбеним јединицама у којима су смештени. Собе, дневни боравак, кухиња и тоалет свакодневно се чисте уз учешће корисника. Минимални број стручних радника и стручних сарадника непосредно ангажованих у раду са корисницима одређује се на следећи начин:

- 1) у дневној смени пет стручних радника или стручних сарадника на две мале домске заједнице.
- 2) у ноћној смени један стручни радник или стручни сарадник на две мале домске заједнице.

Правилник дефинише посебне минималне структуралне стандарде за мале домске заједнице за децу и младе са I и II степеном подршке: У малој домској заједници може бити смештено највише 12 корисника. У једној соби смештена су највише три корисника. Приликом распоређивања корисника по собама води се рачуна о индивидуалним карактеристикама и потребама корисника. Собе су опремљене лежајевима и гардеробним делом за сваког корисника. За кориснике са отежаним кретањем изнад кревета уграђене су хватаљке. За кориснике са отежаним кретањем обезбеђена је опрема која омогућава сервирање obroka у кревету. За кориснике са отежаним кретањем обезбеђени су паравани приликом пружања неге и одржавања личне хигијене. Пружалац услуге обезбеђује просторију за реализацију едукативних и радно - окупационих активности, прибором, опремом и дидактичким и радним материјалом у складу са потребама и интересовањима корисника. Умиваоник, туш и тоалет обезбеђени су за шест корисника. Просторије за одржавање личне хигијене одвојене су за лица мушког и женског пола. Корисницима се обезбеђује подршка у одржавању личне хигијене у складу са процењеним степеном подршке.

Минимални број стручних радника, стручних сарадника и сарадника непосредно ангажованих у раду са корисницима:

- 1) четири стручна радника или стручна сарадника;
- 2) шест неговатељица.

У ноћној смени обавезно су ангажована два лица.

Правилник дефинише посебне минималне функционалне и структуралне стандарде за услугу предаха смештаја.

Услуге **дневног боравка** доступне су између осталог и:

- 1) деци и младима са телесним инвалидитетом, односно интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом и надзором, и подршком у одржању и развијању потенцијала, на начин који не омета њихово школовање;
- 2) одраслима са телесним инвалидитетом, односно интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом и надзором, и подршком у одржању и развијању потенцијала.

Сврха услуге дневног боравака састоји се у унапређењу квалитета живота корисника у властитој социјалној средини кроз одржање и развијање социјалних,

психолошких и физичких функција и вештина, како би се у што већој мери оспособили за самосталан живот.

Кроз услугу дневног боравка корисници у организованом окружењу, и уз потребни надзор, задовољавају развојне потребе, стичу и развијају животне вештине, личну и друштвену одговорност ради развоја самосталности, социјалних, сазнајних и других важних функција.

Активности услуге дневног боравка усмерене су ка развијању и очувању потенцијала корисника, односно припреми корисника за одржив независан живот.

Активности услуге дневног боравка реализују се у складу са сврхом услуге, карактеристикама корисничке групе, капацитетима корисника, индивидуалним планом и, у складу са проценом потреба корисника, обухватају једну или више следећих активности:

- 1) подршку у изградњи и одржавању позитивних односа са одраслима и децом;
- 2) подршку у учењу, одржавању и развијању контакта са надлежним органима јединице локалне самоуправе;
- 3) организовање радно-окупационих, односно едукативних активности, које подстичу развој нових знања и вештина;
- 4) развијање метода рада који охрабрују учествовање корисника у активностима у заједници;
- 5) организовање слободног времена у складу са потребама и интересовањима корисника;
- 6) организовање пригодних културно-забавних садржаја у оквиру дневног боравка, односно омогућавање корисницима да присуствују активностима у заједници;
- 7) развој вештина за препознавање и решавање проблема;
- 8) развој комуникационих вештина;
- 9) развој вештина за самозаштиту;
- 10) развој вештина и знања потребних за живот у заједници;
- 11) рехабилитационе и терапијске активности;
- 12) програмске активности личног пратиоца детета, у складу са одредбама овог правилника.

Минимални број стручних радника и сарадника непосредно ангажованих у раду са корисницима дневног боравка, одређује се на следећи начин:

- 1) за децу и младе са физичким инвалидитетом и интелектуалним тешкоћама - два стручна радника и један сарадник за капацитет до десет корисника, а један стручни радник на сваких додатних пет корисника, односно један сарадник на сваких додатних десет корисника;
- 2) за одрасле са физичким инвалидитетом и интелектуалним тешкоћама - један стручни радник и два сарадника за капацитет до десет корисника, а један сарадник на сваких додатних пет корисника, односно један стручни радник на сваких додатних десет корисника.

Услуге помоћи у кући

Услуге **помоћи у кући** доступне су деци, одраслима и старијима, који имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора, при чему је породична подршка недовољна или није расположива.

Реализацијом активности услуге помоћ у кући обезбеђује се одговарајућа нега и помоћ која, у складу са проценом потреба корисника, може обухватати:

- 1) помоћ у обезбеђивању исхране, која укључује по потреби: набавку намирница, обезбеђивање готових obroka, припрема лакших obroka, припрема освежавајућих напитака, помоћ при храћењу;
- 2) помоћ у одржавању личне хигијене и хигијене стана, укључујући по потреби: помоћ при облачењу и свлачењу, обављању физиолошких потреба, умивању, купању, прању косе, чешљању, бријању, сечењу ноктију, прању и одржавању постелине, одеће и обуће, одржавању чистоће просторија, судова и уређаја у домаћинству;
- 3) помоћ у загревању просторија, укључујући по потреби: ложење ватре, чишћење пећи, помоћ у набавци огрева;
- 4) помоћ у задовољавању социјалних, културно-забавних, и других потреба, укључујући: помоћ при кретању унутар и ван куће, набавку новина и књига, иницирање социјалних контакта и укључивање корисника у пригодне културне активности у јединици локалне самоуправе, старање о плаћању рачуна за електричну енергију, телефон, комуналије и сл.;
- 5) посредовање у обезбеђивању различитих врста услуга, укључујући по потреби: посредовање у поправци водоводних, електричних и других инсталација, столарије, уређаја за домаћинство, кречење стана и друге услуге;
- 6) набавку и надгледање узимања лекова и примену савета прописаних од стране квалификованих медицинских стручњака и одвођење на лекарске прегледе;
- 7) санирање и негу мањих повреда;
- 8) контролу виталних функција (крвни притисак, телесна температура, ниво шећера у крви, уношење и избацавање течности и сл.);
- 9) програмске активности личног пратиоца детета, у складу са одредбама овог правилника.

Активности у оквиру услуге помоћ у кући реализује неговатељица- домаћица, са завршеном обуком по акредитованом програму за пружање услуге помоћ у кући. Неговатељица у директном раду са корисником реализује активности, по врсти и у трајању у складу са индивидуалним планом услуге.

Лични пратилац

Лични пратилац доступан је детету са инвалидитетом односно са сметњама у развоју, коме је потребна подршка за задовољавање основних потреба у свакодневном животу у области кретања, одржавања личне хигијене, храћења, облачења и комуникације са другима, под условом да је укључено у васпитно-образовну установу, односно школу, до краја редовног школовања, укључујући завршетак средње школе. Сврха ангажовања личног пратиоца је пружање детету одговарајуће индивидуалне практичне подршке ради укључивања у редовно школовање, и активности у заједници, ради успостављања што већег нивоа самосталности.

Активности личног пратиоца детета, планирају се и реализују у складу са индивидуалним потребама детета у области кретања, одржавања личне хигијене, храћења, облачења и комуникације са другима, што укључује:

- 1) помоћ код куће у облачењу, одржавању личне хигијене (умивање, чешљање, прање зуба), при храћењу (припрема и сервирање лакших obroka, храћење или помоћ у коришћењу прибора и сл.), припрему књига и опреме за вртић односно школу;
- 2) помоћ у заједници, што укључује:
 - (1) помоћ у коришћењу градског превоза (улазак и излазак из средстава превоза, куповина карте и сл.),

- (2) помоћ у кретању (оријентација у простору уколико је дете са оштећењем вида, гурање колица или коришћење других помагала и сл.),
- (3) одлазак на игралишта односно места за провођење слободног времена (подршка у игри, подршка и посредовање у комуникацији и сл.), укључујући културне или спортске активности и друге сервисе подршке.

Пружалац услуге, односно реализатор програмских активности, има најмање једног стручног радника. Непосредну услугу личног пратиоца пружа сарадник - лични пратилац детета. Стручни радник и сарадник - лични пратилац имају завршену обуку по акредитованом програму за пружање услуге личног пратиоца.

Услуга становања уз подршку

Услуга **становања уз подршку** дуготрајно је доступна особама са физичким инвалидитетом, интелектуалним или менталним тешкоћама, са навршених 15 година. Сврха услуге становања уз подршку за особе са физичким инвалидитетом, интелектуалним или менталним тешкоћама, јесте помоћ и подршка у стицању што већег степена самосталности који им омогућава квалитетнији независан живот у заједници. Активности усмерене ка развијању и очувању потенцијала корисника, односно припреми корисника за одржив независан живот, реализују се у складу са сврхом услуге, карактеристикама корисничке групе, капацитетима корисника, индивидуалним планом, а у складу са проценом потреба корисника могу обухватити:

- 1) подршку успостављању и одржавању позитивних односа са лицима у окружењу;
- 2) организовање радно - окупационих и едукативних активности које подстичу стицање нових знања и вештина;
- 3) овладавање практичним вештинама, које се користе у свакодневном животу, посебно оним вештинама које се односе на припрему исхране, одржавање личне хигијене и хигијене становања, вођења домаћинства, познавања и коришћења ресурса заједнице;
- 4) подршку у развоју самосталности у доношењу одлука и преузимања одговорности;
- 5) помоћ приликом одржавања станова и старања о личним стварима;
- 6) организовање слободног времена у складу са потребама и интересовањима корисника;
- 7) организовање забавних садржаја у складу са интересовањима, жељама и способностима корисника;
- 8) развој вештина за препознавање и решавање проблема;
- 9) развој социјалних и комуникационих вештина;
- 10) развој вештина за самозаштиту.

Минимална структура стамбене јединице обезбеђује несметано обављање основних животних функција: спавање, обедовање, дневни боравак и одржавање хигијене корисника. У стамбеној јединици може бити смештено највише шест корисника. У једној соби смештена су највише два корисника. Пружалац услуге има једног стручног радника, одговорног за организацију и координацију рада и пружања услуге за најмање три стамбене јединице. Сваки корисник има задуженог стручног радника - саветника за осамостаљивање.

Минимални број стручних радника и сарадника, одређује се на следећи начин:

- 1) лица са инвалидитетом:
 - (1) један стручни радник - саветник за осамостаљивање на десет корисника;
 - (2) један неговатељ на четири корисника.

Правилник дефинише посебне минималне функционалне и структуралне стандарде за услугу становања уз подршку.

Услуга персоналне асистенције

Услуге **персоналне асистенције** доступне су пунолетним лицима са инвалидитетом са процењеним I или II степеном подршке, која остварују право на увећани додатак за туђу негу и помоћ, имају способности за самостално доношење одлука, радно су ангажована или активно укључена у рад различитих удружења грађана, спортских друштава, политичких партија и других облика друштвеног ангажмана, односно укључене су у редовни или индивидуални образовни програм.

Сврха услуге персоналне асистенције је пружање одговарајуће индивидуалне практичне подршке која је кориснику неопходна за задовољавање личних потреба и укључивање у образовне, радне и друштвене активности у заједници, ради успостављања што већег нивоа самосталности.

Услуга персоналне асистенције остварује се кроз активности којима се, у складу са сврхом услуге, а у зависности од идентификованих потреба корисника обезбеђује практична помоћ и подршка. Усмерене су ка одржавању и унапређењу квалитета живота корисника, у зависности од идентификованих потреба и капацитета за самостално обављање одређених активности, као и капацитета породице корисника и доступних ресурса и по потреби укључују:

- 1) помоћ у одржавању личне хигијене и задовољавању основних личних потреба (помоћ при облачењу и свлачењу, обављању физиолошких потреба, купању, прању косе, итд.);
- 2) помоћ у одржавању хигијене стана, обављању свакодневних активности и задовољавању основних животних потреба; (обезбеђивању исхране, набавку намирница, спремање оброка, храњење, одржавању чистоће просторија и итд.);
- 3) подизање, премештање (трансфер) и помоћ при кретању унутар и изван корисникове куће, радног места и места где се одвијају друштвене и образовне активности, помоћ у коришћењу превоза;
- 4) помоћ у коришћењу терапеутских и здравствених услуга и коришћењу и одржавању помагала;
- 5) помоћ при комуникацији, социјалним контактима и задовољавању социјалних, културно-забавних, и других потреба;
- 6) помоћ при обављању различитих радних, образовних и друштвених активности.

На основу идентификованих потреба и процене доступних ресурса, пружалац услуге и корисник одређују обим и врсту ангажовања персоналног асистента.

Пружалац услуге сачињава листу потенцијалних персоналних асистената, састављену на основу дефинисаних критеријума и процедуре за регрутовање, избор и основну обуку персоналних асистената. Пружалац услуге закључује уговор о пружању услуге, са корисником и персоналним асистентом. Уговором се уређују међусобна права, обавезе и одговорности, а по потреби и улога члана породице или другог лица значајног за корисника приликом пружању услуге.

Пружалац услуге има најмање једног стручног радника. Непосредну услугу персоналне асистенције пружа сарадник - персонални асистент. Персонални асистент има завршену основну обуку по акредитованом програму обуке за пружање услуге персоналне асистенције. Корисник услуге персоналне асистенције има завршену обуку по основном програму за коришћење услуге персоналне асистенције.

Један персонални асистент по правилу пружа услугу за једног корисника. Персонални асистент не може бити члан породичног домаћинства у коме живи

корисник, сродник у правој линији као ни рођени брат и сестра, односно брат и сестра по оцу или мајци корисника.

Персонални асистент ангажован је у раду са једним корисником, најмање 20 а највише 40 сати недељно, према процењеним потребама и капацитетима корисника, а у складу са одредбама о радном времену из закона којим су уређени радни односи.

Пружалац услуге, корисник услуге и персонални асистент могу да се договоре о прерасподели радног времена персоналног асистента, према индивидуалним потребама корисника, а у складу са законом којим су уређени радни односи.

Корисник услуге и ангажовани персонални асистент сачињавају индивидуални недељни и месечни план рада. У зависности од процењених капацитета корисника и породице, индивидуалним планом услуга дефинишу се доступне активности. У изради недељног и месечног плана рада може учествовати и родитељ или друга значајна особа за корисника.

Правилник о лиценцирању организација социјалне заштите

Правилником о лиценцирању организација социјалне заштите („Сл. гласник РС“, број 42/13) уређују се ближи услови за издавање лиценце, образац лиценце и начин издавања и обнављања, односно суспензије и одузимања лиценце организацијама социјалне заштите, односно пружаоцима услуга социјалне заштите, као и начин вођења и садржина Регистра лиценцираних пружалаца услуга социјалне заштите.

Закон о становању и одржавању зграда

Закон о становању и одржавању зграда предвиђа да је стамбена подршка сваки облик помоћи за становање лицу које из социјалних, економских и других разлога не може сопственим средствима да реши стамбену потребу по тржишним условима за себе и своје породично домаћинство (члан 88). Категорије корисника стамбене подршке према којима се дефинишу програми стамбене подршке између осталих су нарочито лица без стана, односно без одговарајућег стана која су особе са инвалидитетом (члан 89). Лице може у поступку озакоњења породичне куће да оствари и право на стамбену подршку кроз ослобађање од плаћања таксе за озакоњење уколико домаћинство има члана који је особа са инвалидитетом, односно члана домаћинства који је трајно радно неспособан. Утврђивање реда првенства за доделу стамбене подршке врши се првенствено према стамбеном статусу (лице без стана), односно условима становања (лице без одговарајућег стана), а потом и према следећим критеријумима:

- 1) број чланова породичног домаћинства корисника стамбене подршке;
- 2) здравствено стање корисника стамбене подршке и чланова његовог домаћинства;
- 3) инвалидност и телесно оштећење корисника стамбене подршке и чланова његовог домаћинства.

У одређивању реда првенства предност имају: лица са дужим периодом стамбене угрожености, односно лошијим условима становања, дужим радним стажом, породице са мањим бројем запослених и већим бројем малолетних лица и/или са чланом домаћинства који је особа са инвалидитетом, као и корисници услуга социјалне заштите (члан 106).

Породично- правна заштита

Област породично-правне заштите регулисана је Породичним законом.

Област финансијске подршке породици са децом регулисана је Законом о финансијској подршци породици са децом.

Породично-правна заштита деце и породице обезбеђује се у центрима за социјални рад на територији општине на којој корисник једног од наведених права има пребивалиште као и одговарајућим службама локалних органа власти.

Област породично-правне заштите регулише породична примања, као и услове и поступке за добијање породичних примања. Овим законима држава се ставља у улогу заштитника деце и материнства.

Права по основу Закона о финансијској подршци породици са децом су:

- Накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета,
- Родитељски додатак,
- Дечији додатак,
- Накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу ометену у развоју и децу са инвалидитетом,
- Накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу корисника новчане социјалне помоћи,
- Регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица

Накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета

Накнаду зараде, односно накнаду плате за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета остварују запослени код правних и физичких лица (у даљем тексту: запослени код послодавца).

Запослени који је засновао радни однос након рођења детета, изузетно може остварити право на накнаду зараде односно накнаду плате током одсуства чија се дужина трајања рачуна од дана рођења детета.

Накнаду зараде, односно накнаду плате остварује и отац, један од усвојитеља, хранитељ, односно старатељ детета, када у складу са прописима о раду користи одсуство.

Накнаду зараде, односно накнаду плате за време породилског одсуства и одсуства са рада ради посебне неге детета, за децу различитог реда рођења, могу истовремено користити оба родитеља.

Накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета, за децу различитог реда рођења, могу истовремено користити оба родитеља.

Накнаду зараде, односно накнаду плате за време породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, за децу различитог реда рођења, не могу истовремено користити оба родитеља.

Министар надлежан за финансијску подршку породици са децом прописује ближе услове одсуства са рада или рада са половином пуног радног времена родитеља,

односно усвојитеља, хранитеља или старатеља детета млађег од пет година коме је потребна посебна нега и незапосленог лица корисника права на новчану накнаду по основу незапослености за време посебне неге детета.

Изузетно, надлежна комисија Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање може давати мишљење о степену сметњи у психофизичком развоју и инвалидитету детета и у поступцима остваривања права на новчану накнаду по основу незапослености за време посебне неге детета, који се остварују у складу са прописима о запошљавању и осигурању за случај незапослености, а трошкове њеног рада сноси Национална служба за запошљавање.

Уставни суд Републике Србије утврдио је да су неуставне одредбе члана 12, став 7 Закона о финансијској подршци породицама са децом, које су остваривање права на накнаду зараде, односно плате за време одсуства због посебне неге о детету условиле непримањем додатка за помоћ и негу детету са инвалидитетом, па су оне стављене ван снаге и не примењују се.

Право на родитељски додатак

Ово право прописано је Законом о финансијској подршци породици са децом. Овим правом предвиђа се да родитељски додатак остварује мајка за своје прво, друго, треће и четврто дете под условом да је држављанин Републике Србије и да има пребивалиште у Србији.

Право на родитељски додатак остварује мајка која непосредно брине о детету за које је поднела захтев, чија деца претходног реда рођења нису смештена у установу социјалне заштите, хранитељску породицу или дата на усвојење и која није лишена родитељског права у односу на децу претходног реда рођења, о чему уверење издаје надлежни орган старатељства .

Право на дечији додатак

Остварује један од родитеља, за прво, друго, треће и четврто дете, који непосредно брине о детету, под условом да је држављанин Републике Србије и да има пребивалиште у Србији. Ово право под једнаким условима могу остварити и хранитељ и старатељ детета, за највише четворо деце, рачунајући и сопствену децу. Дечији додатак припада детету до навршених 20 година живота, ако има својство ученика основне школе, односно својство редовног ученика средње школе, односно верске школе цркава и верских заједница уписаних у Регистар цркава и верских заједница у складу са законом којим се уређују цркве и верске заједнице до завршетка средњошколског образовања, а најдуже до навршених 20 година живота.

Дечији додатак припада и детету које из оправданих разлога не започне школовање у основној или средњој школи, односно верској школи цркава и верских заједница уписаних у Регистар цркава и верских заједница у складу са законом којим се уређују цркве и верске заједнице, односно које започне школовање касније или прекине школовање у својству редовног ученика у средњој школи, односно верској школи цркава и верских заједница уписаних у Регистар цркава и верских заједница у складу са законом којим се уређују цркве и верске заједнице и то за све време трајања спречености, до завршетка средњошколског образовања а најдуже до 21 године живота.

Изузетно дечији додатак припада и после навршених 20 година живота за дете са сметњама у развоју и дете са инвалидитетом за које је донето мишљење интерресорне комисије, која је образована у складу са прописима из области просвете за које је донет акт о разврставању све док је обухваћено васпитно образовним програмом и програмом оспособљавања за рад, а за дете над којим је продужено родитељско право најдуже до 26 године.

Накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју

Накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју је мера заштите ове категорије деце као посебно осетљиве популације. Деца предшколског узраста са сметњама у развоју и деца са инвалидитетом имају право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији, у висини учешћа корисника у цени услуге која се прописује одлуком јединице локалне самоуправе.

Право накнаду трошкова боравка у предшколској установи не може се остварити уколико је за то дете остварено право на накнаду зараде за време одсуства са рада ради посебне неге детета.

Област породично-правне заштите регулисана је **Породичним законом**, као:

- Родитељско право и
- Право на издржавање.

Родитељско право

Родитељи имају дужности и право да се старају о свом детету, да га чувају, подижу, васпитавају, образују, издржавају, заступају и да управљају и располажу његовом имовином.

Родитељско право се може продужити и после пунолетства детета ако оно услед болести или сметњи у психо- физичком развоју није у стању да се стара о себи и о заштити својих права и интереса или ако својим поступцима угрожава сопствена права и интересе.

Одлуку о продужењу родитељског права доноси надлежни суд у ванпарничном поступку на предлог родитеља или органа старатељства. У истој одлуци суд ће одредити да ли је лице над којим је продужено родитељско право изједначено са малолетником млађим или старијим од 14 година.

Предлог за продужење родитељског права подноси се пре пунолетства детета, али суд може продужити родитељско право и у случају кад предлог није благовремено поднет, ако су у време наступања пунолетства постојали разлози за продужење родитељског права.

Одлуке о лишењу, враћању, продужењу и престанку продуженог родитељског права унеће се у матичну књигу рођених, ако то лице има непокретности и у земљишне и друге јавне књиге о евиденцији непокретности.

Када престану разлози због којих је продужено родитељско право над пунолетним лицем суд ће, на предлог тог лица, родитеља или органа старатељства, донети одлуку о престанку продуженог родитељског права.

Право на издржавање

Право на издржавање је једно од права из Породичног закона, а подразумева спровођење одређених мера у интересу лица коме се пружа одређени вид заштите према одредбама овог Закона.

Брачни друг који нема довољно средстава за издржавање, неспособан је за рад или се не може запослити, има право на издржавање од свог брачног друга сразмерно његовим могућностима.

Родитељи су дужни да издржавају своју малолетну децу.

Ако дете до пунолетства није завршило школовање, родитељи су дужни да га према својим могућностима издржавају до истека времена трајања школовања у одговарајућој школи, односно факултету, а ако је школовање из оправданих разлога продужено најкасније до навршене 26-те године живота.

Ако је пунолетно дете неспособно за рад а нема довољно средстава за издржавање, родитељи су дужни да га издржавају док то стање траје.

Ако су родитељи детета неспособног за рад које нема довољно средстава за издржавање умрли, или немају довољно имовине да га издржавају, обавеза издржавања прелази на крвне сроднике детета у правој линији, у складу са њиховим могућностима.

Деца су дужна да издржавају своје родитеље који су неспособни за рад, а немају довољно средстава за издржавање.

Ову област уређује:

- Закон о финансијској подршци породици са децом
- Породични закон.

Здравствена заштита

Здравствена заштита је организована и свеукупна делатност друштва на очувању и унапређењу здравља грађана, спречавању, сузбијању и раном откривању болести, повреда и других поремећаја здравља и благовременом и ефикасном лечењу и рехабилитацији. Ради обезбеђивања права грађана на здравствену заштиту оснивају се здравствене установе.

Здравствена заштита остварује се у здравственој установи, на радном месту, у стану грађана, на другом месту када за то постоји потреба. Здравствену делатност обављају здравствене установе, а план мреже здравствених установа доноси Влада Републике Србије.

У области здравствене заштите постоји низ закона и подзаконских аката који регулишу здравствену заштиту особа са инвалидитетом. То су законодавне мере које које обезбеђују права особа са инвалидитетом на све облике здравствене заштите, адекватно дијагностиковање, лечење и рехабилитацију уз обезбеђивање ортопедских помагала, медицинских инструмената и остале опреме.

Права из здравственог осигурања обезбеђују се осигуранику у организационој јединици Завода на чијем подручју има пребивалиште (Дом здравља на територији пребивалишта).

ПРАВА из здравственог осигурања:

- Право на здравствену заштиту
- Право на накнаду зараде за време привремене спречености за рад
- Право на накнаду путних трошкова у вези са коришћењем здравствене заштите.

Право на здравствену заштиту

Здравствена заштита и систем здравства уређени су Законом о здравственој заштити, који предвиђа да се ради обезбеђења права грађана на здравствену заштиту оснивају здравствене установе, а да грађанин, као и страни држављанин и лице без држављанства које је стално настањено или привремено борави у Републици Србији, има право на здравствену заштиту, у складу са законом, и дужност да чува и унапређује своје и здравље других грађана, као и услове животне и радне средине. Закон предвиђа да се друштвена брига за здравље остварује обезбеђивањем здравствене заштите групацијама становништва које су изложене повећаном ризику оболевања, здравствене заштите лица у вези са спречавањем, сузбијањем, раним откривањем и лечењем болести и стања од већег јавноздравственог значаја, као и здравствене заштите социјално угроженог становништва, под једнаким условима на територији Републике Србије.

Друштвеном бригом за здравље обухваћени су:

- 1) деца до навршених 18 година живота, ученици и студенти до краја прописаног школовања, а најкасније до навршених 26 година живота, у складу са законом;
- 2) млада незапослена лица која се не налазе на школовању, а највише до навршених 26 година живота;
- 3) лица у вези са планирањем породице, као и у току трудноће, порођаја и материнства до 12 месеци након порођаја;
- 4) лица старија од 65 година живота;
- 5) ратни војни инвалиди, цивилни инвалиди рата и друге особе са инвалидитетом, чији је инвалидитет утврђен у складу са законом;
- 6) лица у вези са лечењем од заразних болести које су утврђене законом којим се уређује заштита становништва од заразних болести, лица оболела од малигних болести, шећерне болести, психоза, епилепсије, мултипле склерозе, системске аутоимуне болести, реуматске грознице, ретких болести, болести зависности, оболела, односно повређена лица у вези са пружањем хитне медицинске помоћи, лица у терминалној фази хроничне бубрежне инсуфицијенције, као и лица обухваћена здравственом заштитом у вези са давањем и примањем ћелија, ткива и органа;
- 7) монаси и монахиње;
- 8) корисници породичне инвалидине, односно месечног новчаног примања по прописима о заштити бораца, војних инвалида и цивилних инвалида рата;
- 9) корисници новчане социјалне помоћи, односно корисници смештаја у установе социјалне заштите или у друге породице, односно корисници посебне новчане накнаде за родитеља, по прописима о социјалној заштити;
- 10) незапослена лица чији су месечни приходи испод прихода утврђених у складу са законом којим се уређује здравствено осигурање;
- 11) корисници помоћи - чланови породице чији је хранилац на одслужењу војног рока;
- 12) лица ромске националности која због традиционалног начина живота немају пребивалиште, односно боравиште у Републици Србији;
- 13) жртве насиља у породици;
- 14) жртве трговине људима;
- 15) жртве тероризма;
- 16) борци којима је време проведено у рату, односно у оружаним акцијама признато у посебан пензијски стаж по прописима којима се уређује пензијско и инвалидско

осигурање, односно којима је статус борца утврђен у складу са прописима којима се уређује заштита бораца;

17) лица којима је надлежни републички орган утврдио статус избеглог, односно прогнаног лица из бивших република СФРЈ или статус расељеног лица, ако испуњавају услов из става 2. тачка 9) овог члана и ако имају боравиште на територији Републике Србије;

18) лица којима се обезбеђује обавезна и препоручена имунизација у складу са прописима којима се уређује заштита становништва од заразних болести;

19) лица којима се обезбеђују циљани превентивни прегледи, односно скрининг, према одговарајућим националним програмима.

Начело приступачности здравствене заштите подразумева обезбеђивање одговарајуће здравствене заштите грађанима, која је физички, комуникацијски, географски и економски доступна, односно културолошки прихватљива, а посебно особама са инвалидитетом.

Министар одређује здравствене установе на терцијарном нивоу здравствене заштите које обављају послове центра за одређену врсту ретких болести (у даљем тексту: центар за ретке болести).

(2) У оквиру центра за ретке болести обављају се послови:

1) дијагностике оболелих од ретких болести;

2) пренаталног, неонаталног скрининга и генетског саветовања;

3) збрињавања оболелих од ретких болести, као и саветовања оболелих и чланова њихових породица;

4) вођења регистра оболелих од ретких болести за територију Републике Србије, у складу са законом;

5) сарадње са референтним међународним центрима за дијагностиковање и лечење ретких болести, другим здравственим установама, удружењима пацијената, као и са мрежом европских и светских организација за ретке болести;

6) континуиране едукације из области ретких болести.

(3) На основу решења министра, центар за ретке болести може обављати и друге послове, ради унапређивања дијагностиковања и лечења оболелих од ретких болести.

(4) Статутом здравствених установа из става 1. овог члана ближе се уређује унутрашња организација, послови, као и друга питања од значаја за рад центра за ретке болести.

(5) Здравствена установа и приватна пракса дужне су да, у складу са законом, достављају центру за ретке болести податке неопходне за вођење регистра оболелих од ретких болести из става 2. тачка 4) овог члана.

(6) Списак центара за ретке болести из става 1. овог члана објављује се на интернет страници Министарства.

Право на накнаду зараде за време привремене спречености за рад

Ово право имају осигураници запослени као:

- запослени као обавезно осигурана лица,
- власници, односно оснивачи радње, који истовремено у њима обављају одређене послове и лица која обављају самосталну делатност као обавезно осигурана лица,
- свештеници и верски службеници као обавезно осигурана лица.

Накнада зараде припада осигураницима ако су:

- услед болести или повреде привремено неспособни за рад,
- услед професионалне болести или повреде на раду привремено неспособни за рад,
- изоловани као клицоноше или због појаве заразе у њиховој околини,
- одређени да негују оболелог члана уже породице,
- спречени да раде због добровољног давања ткива и органа,
- одређени за пратиоца болесника упућеног на лечење или лекарски преглед у друго место, односно док бораве као пратилац у стационару,
- спречени да раде због одржавања трудноће.

Осигуранику не припада накнада зараде:

- ако је намерно проузроковао неспособност за рад,
- ако је неспособност за рад проузроковао акутним пијанством или употребом психотропних супстанци,
- ако је намерно спречавао оздрављење, односно оспособљавање за рад,
- ако се за време привремене спречености за рад бави привредном или другом активношћу којом остварује приход,
- ако се без оправданог разлога не подвргне лечењу, осим ако за лечење није потребан пристанак,
- ако се без оправданог разлога не јави лекару за оцену способности или се не одазове на лекарски, односно комисијски преглед.

Накнада зараде не припада ни лицима на издржавању казне затвора и лицима према којима се спроводи мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи и обавезног лечења алкохоличара и наркомана у здравственој установи, као ни лицима која су на неки други начин злоупотребила право на накнаду зараде.

Право на накнаду трошкова превоза

Право на накнаду трошкова превоза обезбеђује се обавезно осигураним лицима и члановима њихових породица, као и пратиоцу у случају потребе. Накнада трошкова превоза припада:

- осигураном лицу када је од изабраног лекара, здравствене установе или надлежне лекарске комисије упућен или позван у друго место у вези са остваривањем здравствене заштите или ради оцене привремене спречености за рад,
- осигураном лицу и пратиоцу осигураног лица када су упућени у здравствену установу која се налази ван подручја матичне филијале и удаљена је најмање 50 километара од пребивалишта осигураног лица,
- осигураном лицу, упућеном на хемодијализу, односно детету до 18 година старости и старијем лицу тешко душевно или телесно ометеном у развоју упућеном на свакодневно лечење и рехабилитацију у здравствену установу

ван места пребивалишта али на територији матичне филијале здравственог осигурања.

Коришћење осталих видова здравствене заштите

- Хитна медицинска помоћ – пружа се у свакој здравственој установи као и ван здравствене установе са или без упута изабраног лекара и у случају кад осигураник није у могућности да поднесе доказ о својству осигураника.
- Кућно лечење – остварује се у случајевима када оболели или повређени због стања у коме се налази не може да користи амбулантне услуге (непокретан, ограничено покретан, фебрилан и др.), а смештај у болницу није неопходан.

Остваривање права на ортотичка и протетичка средства

Осигураним лицима се обезбеђују медицинско- техничка помагала која служе за функционалну и естетску замену изгубљених делова тела, односно за омогућавање ослонца, спречавање деформитета тела, кориговање постојећих деформитета и олакшавање вршење основних животних функција.

Осигураним лицима се обезбеђују медицинско- техничка помагала потребна за лечење и рехабилитацију која омогућавају побољшавање основних животних функција, омогућавају самосталан живот, омогућавају савладавање препрека у средини.

Републички завод прописује општим актом врсте медицинско- техничких помагала, индикације за њихово коришћење, стандарде материјала од којих се израђују, рокове трајања, начин набавке, одржавања, занављања, начин и поступак остваривања права на медицинско- техничка помагала.

Осигураницима се из средстава здравственог осигурања обезбеђује 100 % покривеност за плаћање услуге здравствене заштите везане за прегледе и лечење мултипле склерозе, прогресивних неуро- мишићних обољења, церебралне парализе, параплегије и тетраплегије, као и за набавку медицинско- техничких помагала, имплантата и медицинских средстава везаних за лечење поменутих болести и повреда.

Осигураници - ратни војни инвалиди, цивилни инвалиди рата, слепе особе, трајно непокретне особе и особе које су уживаоци накнаде за туђу помоћ и негу другог лица остварују здравствену заштиту у пуном износу, без плаћања икакве партиципације.

Правилник о медицинско- техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања

Републички завода за здравствено осигурање усвојио је нови **Правилник о медицинско- техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања**. Овим правилником утврђује се врста, односно класа и категорија медицинско- техничког помагала (у даљем тексту: помагала), индикације, трајање и обнављање, као и услови и начин остваривања права на помагала која осигураним лицима обезбеђује Републички фонд за здравствено осигурање (у даљем тексту: Републички фонд) из средстава обавезног здравственог осигурања (члан 1). Осигурано лице остварује право на помагала која су утврђена Листом помагала на основу индикације утврђене за свако поједино помагало, у складу са овим правилником

и медицинске документације којом се доказују те индикације. Помагала из Листе помагала прописује изабрани лекар, односно доктор медицине специјалиста одговарајуће гране медицине (у даљем тексту: специјалиста одговарајуће специјалности). Изабрани лекар, односно специјалиста одговарајуће специјалности прописује помагала из Листе помагала на основу прегледа, утврђеног здравственог стања и индикација, односно на основу отпусне листе, мишљења специјалисте одговарајуће специјалности, односно на основу друге медицинске документације којом се доказују индикације. Медицинска документација не може бити старија од 12 месеци.

Изабрани лекар, односно специјалиста одговарајуће специјалности прописује помагало са Листе помагала на Обрасцу ОПП којим се утврђује прописивање, одржавање и ремонт помагала, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део (у даљем тексту: Образац ОПП). Образац ОПП важи 90 дана од дана издавања од стране специјалисте одговарајуће специјалности, односно изабраног лекара. Образац ОПП је лист формата А4 (димензија 210 mm X 297 mm) са серијским бројем и посебном заштитом плаве боје, штампан црном бојом на хартији беле боје. Образац ОПП садржи, на полеђини, оверу матичне филијале, која се попуњава за помагала за која је Листом помагала прописана овера матичне филијале.

За помагала за које је у Листи помагала прописано да је за остваривање права на помагало неопходна оцена о оправданости прописивања помагала, осигурано лице доставља Образац ОПП лекарској комисији филијале Републичког фонда према седишту здравствене установе у којој осигурано лице има изабраног лекара, на основу кога лекарска комисија даје оцену о оправданости прописивања помагала. За помагало за које је Листом помагала утврђено да је неопходна провера функционалности помагала, у оцени лекарске комисије из става 1. овог члана којом се осигураном лицу одобрава помагало садржано је и обавештење за осигурано лице да се, у року од 30 дана од дана преузимања помагала, поново јави специјалисти одговарајуће специјалности који је прописао помагало ради провере функционалности испорученог помагала. Оцена лекарске комисије даје се на обрасцу оцене првостепене лекарске комисије који је прописан правилником којим се уређује организација рада и рад лекарских комисија. Пре доношења оцене о оправданости прописивања помагала лекарска комисија може да захтева стручно мишљење комисија које образује Републички фонд, у складу са Листом помагала. Испуњеност услова за остваривање права на помагало утврђује филијала Републичког фонда која је утврдила својство осигураног лица (у даљем тексту: матична филијала) оверавањем Обрасца ОПП, који доставља осигурано лице. За помагало за које није у Листи помагала прописан поступак давања оцене лекарске комисије о оправданости прописивања помагала, право на помагало осигураном лицу утврђује матична филијала оверавањем Обрасца ОПП ако је за помагало прописана овера матичне филијале у Листи помагала.

Испуњеност услова за остваривање права на помагало са Листе помагала за које је прописана обавеза враћања помагала утврђује матична филијала оверавањем Обрасца ОПП уз писмену изјаву да ће то помагало бити враћено матичној филијали у року од 30 дана по престанку потребе за коришћењем помагала или по истеку утврђеног рока трајања за помагало. Изјаву даје осигурано лице или лице које је донело Образац ОПП на оверу на Обрасцу реверса који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део. Образац реверса дат је на листу формата А4 (димензије 210 x 297 mm) са серијским бројем и посебном заштитом зелене боје, штампан црном бојом на хартији беле боје.

Образац реверса попуњава се у три примерка. Један примерак Обрасца реверса задржава матична филијала при овери Обрасца ОПП, а два примерка Обрасца реверса враћају се осигураном лицу, које их предаје испоручиоцу помагала. Испоручилац

помагала оба примерка Обрасца реверса оверава. Један примерак Обрасца реверса испоручилац враћа осигураном лицу, а други примерак Обрасца реверса испоручилац доставља филијали уз рачун за испоручено помагало.

За осигурана лица код којих је здравствено стање такво да се не може очекивати било каква промена здравственог стања - трајна стања (урођени недостатак екстремитета, урођени деформитети, стање после ампутације екстремитета, квадриплегија, параплегија, церебрална парализа и сл.), помагала одређена у Листи помагала се први пут прописују на начин прописан чланом 11. овог правилника, а сваки наредни пут прописивање се врши без оцене лекарске комисије, ако је приликом првог прописивања оцена лекарске комисије била услов за одобрење тог помагала.

Осигурано лице у складу са овим правилником остварује право на помагала, делове помагала, одржавање помагала и обнављање помагала код правних и физичких лица- произвођача помагала, односно других правних и физичких лица која имају дозволу за обављање промета медицинских средстава, односно у апотекама, са којима Републички фонд има закључен уговор, а за стоматолошке надокнаде у здравственим установама из Плана мреже здравствених установа.

Осигурано лице је дужно да, у року од 90 дана од дана прописивања помагала, испоручиоцу преда Образац ОПП. Ако осигурано лице у року испоручиоцу не преда Образац ОПП или образац не може да искористи из било ког другог разлога (губитак обрасца, неупотребљивост обрасца због оштећења или нечитљивости података и слично), обавезно је да за исто помагало достави Републичком фонду нови Образац ОПП попуњен у складу са чланом 10. став 1. овог правилника, а у случају губитка Обрасца ОПП писмену изјаву да образац није искористило.

Осигураном лицу које је остварило право на помагала из члана 12. овог правилника издаје се ново или коришћено помагало. Ново помагало из става 1. овог члана се издаје ако Републички фонд не располаже коришћеним помагалом. Под коришћеним помагалом из става 1. овог члана, сматра се сервисирано помагало које је враћено матичној филијали у складу са овим правилником, а за које је утврђено да је исправно. Исправност помагала из става 3. овог правилника утврђује овлашћени сервисер, а потврђује је овером сервисне књижице, уз присуство овлашћеног лица матичне филијале задуженог за пријем враћеног помагала. Коришћено помагало за које је утврђено да је исправно, осигураном лицу издаје испоручилац, односно здравствена установа, у складу са Листом помагала. Од момента враћања помагала до издавања осигураном лицу сервисираног коришћеног помагала, осим у периоду процене дотрајалости и сервисирања, враћено помагало се налази у просторијама матичне филијале.

Проверу функционалности помагала, за помагала за које је Листом помагала утврђено да је неопходна провера функционалности помагала, по правилу врши специјалиста одговарајуће специјалности који је прописао помагало, а изузетно специјалиста исте специјалности у здравственој установи у којој је запослен и специјалиста одговарајуће специјалности који је прописао помагало, у року од 30 дана од дана уручења помагала осигураном лицу. Специјалиста из става 1. овог члана потврђује да је испоручено помагало одговарајуће, ако: 1) помагало служи за функционалну и естетску замену изгубљених делова тела, односно за омогућавање ослонца, спречава настанак деформитета и коригује постојећи деформитет, олакшава вршење основних животних функција; 2) је испоручено помагало одговарајућег стандарда у складу са овим правилником и исправно, односно да је испоручено помагало већег стандарда и да је исправно; 3) је осигурано лице корисник помагала. Провера функционалности из става 1. овог члана врши се уз присуство осигураног лица, односно другог лица (члан породице) уколико је осигурано лице из здравствених

разлога спречено да лично присуствује провери функционалности помагала. Специјалиста из става 1. овог члана сачињава извештај о провери функционалности на Обрасцу о провери функционалности помагала (у даљем тексту: Образац ИПФ) који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део. Образац ИПФ попуњава се у три примерка. Један примерак Образаца ИПФ здравствена установа из става 1. овог члана, у року од три дана од дана извршене провере функционалности испорученог помагала, доставља матичној филијали осигураног лица, два примерка уручују се осигураном лицу који један предаје испоручиоцу.

Уколико осигурано лице сматра да испоручено помагало или део помагала има одређене недостатке може се обратити матичној филијали са захтевом за отклањање недостатака у року од 15 дана од дана испоруке, односно од дана потврђене провере функционалности. О захтеву из става 1. овог члана одлучује комисија коју формира директор матичне филијале. Комисију из става 2. овог члана чине најмање један специјалиста одговарајуће специјалности и лице запослено у матичној филијали кога овласти директор матичне филијале.

Осигурано лице има право на одржавање помагала и дела помагала под условима прописаним чланом 5. овог правилника и то за помагала за која је у Листи помагала и Шифарнику помагала прописано да се могу сервисирати, поправити, заменити и ремонтovati. Осигурано лице из става 1. овог члана остварује право на одржавање помагала или дела помагала на начин који је утврђен за остваривање права на помагало.

За сва помагала из Листе помагала Републички фонд одређује највиши износ накнаде која се обезбеђује из средстава обавезног здравственог осигурања. Осигурано лице има право на доплату за помагало исте врсте већег стандарда од стандарда који је прописан у члану 3. став 2. овог правилника. Доплата из става 2. овог члана је разлика између накнаде из става 1. овог члана и цене истог помагала већег стандарда од стандарда који је прописан у члану 3. став 2. овог правилника. Осигурано лице доплату из става 3. овог члана обезбеђује из сопствених средстава, односно средстава добровољног здравственог осигурања. Одржавање помагала, сервис, поправка и замена дела помагала из става 2. овог члана обезбеђује се из средстава обавезног здравственог осигурања до висине највише прописане накнаде за помагало и делове помагала који би осигурано лице добило по стандарду из члана 3. став 2. овог правилника. Уколико помагало већег стандарда од стандарда који је прописан у члану 3. став 2. овог правилника садржи делове помагала које не садржи помагало из Листе помагала, трошкове дела помагала већег стандарда сноси осигурано лице у целости из сопствених средстава, односно средстава добровољног здравственог осигурања. Право на помагало већег стандарда од стандарда прописаног овим правилником осигурано лице остварује на основу Изјаве за обезбеђивање већег стандарда коју даје на Обрасцу ВС који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део (у даљем тексту: Образац ВС). Образац ВС попуњава се у четири примерка, по два за испоручиоца помагала и осигурано лице. Један примерак Обрасца ВС из става 7. овог члана испоручилац помагала доставља матичној филијали, а осигурано лице здравственој установи у којој је запослен специјалиста одговарајуће специјалности који је прописао помагало.

Помагала са Листе помагала која осигураним лицима обезбеђује Републички фонд (са или без партиципације), јесу:

1. протетичка средства (протезе);
2. ортотичка средства (ортозе);
3. посебне врсте помагала и санитарне справе;
4. очна помагала;
5. слушна помагала;

6. помагала за омогућавање гласа и говора;
7. стоматолошке надокнаде.

Протезе за горње екстремитете јесу:

1. Естетска протеза шаке
2. Подлакатна (трансрадијална) естетска протеза
3. Подлакатне (трансрадијалне) механичке протезе са уграђеном шаком
4. Надлакатна (трансхумерална) естетска протеза
5. Надлакатне (трансхумералне) механичке протезе
6. Естетска протеза после дезартикулације рамена
7. Надлакатна (трансхумерална) ендоскелетна механичка протеза са спољним лакатним зглобом (радна - функционална)
8. Механоелектрична надлакатна (трансхумерална) протеза (Хибридна)
9. Навлака за патрљак (надлакатна или подлакатна)
10. Еластични завој

Протезе за доње екстремитете јесу:

1. Протеза после делимичне ампулације стопала по Шопарту и Лисфранку
2. Потколена протеза после ампулације стопала по Сајму 1.
3. Потколена (транстибијалне) егзоскелетна пластична протеза
4. Потколена (транстибијалне) егзоскелетна протез
5. Протеза после дезартикулације колена ендоскелетна
6. Натколена (трансфеморална) ендоскелетна протеза
7. Протеза после дезартикулације кука ендоскелетна
8. Навлака за патрљак (надлакатна или подлакатна)
9. Еластични завој

Ортозе за доње екстремитете јесу:

1. Потколена пластична ортоза са постериорном шином и табанским продужетком зглобна
2. Ортоза за стопало и глежањ перонеална - челична са ортопедском ципелом по мери
3. Натколени апарат отвореног типа од челичног лима са ортопедском ципелом по мери
4. Натколена пластична ортоза са табанским продужетком и зглобом за позиционирање
5. Апарат за егализацију доњих екстремитета (Штуц апарат)
6. Корективни апарат за колена са регулацијом колена „О“ или „Х“ (динамички)
7. Ортоза за кукове – динамичка
8. Ортоза за кук колена, скочни зглоб и стопало – двозглобна
9. Ортоза за кук колена, скочни зглоб и стопало – трозглобна
10. Апарат за корекцију стопала по Денис Брауну (*Denis Brown*)
11. Доколени апарат са Перштејн зглобом у вези са ортопедском ципелом
12. Високи апарат са пелвичним појасом, кочницом на искључење у куку и коленау и Перштејн зглобом у вези са ортопедском ципелом

Ортозе за лечење ишчашених кукова:

1. Апарат за ишчашене кукове по Павлику (Павликови ременчићи)
2. Ортоза за дечији кук абдукциона, стабилизациона
3. Атланта апарат - ортоза

Ортозе за кичму- спиналне ортозе:

1. Томас крагна - једноделна
2. Томас крагна – дводелна
3. Цервикална ортоза по Роџерсу (екстензиона)
4. ТЛСО са три тачке ослонца
5. ТЛСО динамичка – корективна
6. ЛСО стабилизациона ортоза
7. Pectus carinatum апарат

Инвалидска колица јесу:

1. Ивалидска колица на ручни погон за самосталну употребу и за особу која није у могућности да самостално обавља активности свакодневног живота
2. Инвалидска колица на ручни погон за самосталну употребу и за особу која није у могућности да самостално обавља активности свакодневног живота - ојачана
3. Инвалидска колица на ручни погон једном руком за самосталну употребу са погоном на полугу
4. Инвалидска колица на ручни погон једном руком за самосталну употребу са погоном на полугу- ојачана
5. Инвалидска колица на ручни погон лагана активна
6. Инвалидска колица са нагибом седишта до 30 степени
7. Дечија инвалидска колица за самосталну употребу и за особу која није у могућности да самостално обавља активности свакодневног живота
8. Тоалетна колица
9. Електромоторна инвалидска колица

Врсте инвалидских колица прописују се зависно од степена онеспособљености и функционалног статуса осигураног лица (антропометријске мере, врста и тежина оштећења).

Осигурано лице има право на одржавање и ремонт инвалидских колица под условима прописаним овим правилником.

Сервисирање се врши једном годишње, а први пут обавезно у гарантном року.

Осигурано лице има право само на једна инвалидска колица.

Осигурано лице, уз инвалидска колица има право на текстилни јастук за седиште.

Осигурано лице са параплегијом, тетраплегијом, односно тешким обликом мишићне дистрофије има право на антидекубитус јастук за инвалидска колица.

Осигурано лице које већи део времена проводи у кревету због здравственог стања, има право на тоалетна колица, без обзира да ли има право на инвалидска колица.

Осигурано лице са оштећењем локомоторног система има право на помоћна помагала за олакшавање кретања.

Помоћна помагала за олакшавање кретања јесу:

1. Дрвене подпазушне штаке на подешавање (једна или пар)
2. Метални штап за ходање, са три или четири тачке ослонца
3. Метални ортопедски штап са кривином
4. Металне подлакатне штаке
5. Сталак за ходање (ходалица) са четири ноге
6. Сталак за ходање (ходалица) са четири точка и потпазушним ослонцем
7. Сталак за ходање (ходалица) са два точка и две ноге

Остала помоћна помагала јесу:

1. Болнички кревет са трапезом
2. Собна дизалица
3. Антидекубитус душек
4. Појасеви

Санитарне справе јесу:

1. ендотрахеалне каниле;
2. електрични инхалатор са маском;
3. инхалатор компресорски
4. концентратор кисеоника;
5. преносни концентратор кисеоника
6. вентилатор за вентилацију у кућним условима;
7. вентилатор за вентилацију у кућним условима – 24 ч
8. диск подлоге за стоме и кесе уз диск подлоге;
9. урин катетери и уринарни кондом
10. пелене;
11. помагала за лечење и контролу шећерне болести;
12. спољна инсулинска портабилна пумпа;
- 13 силиконски упијајући фластер.

Очна помагала јесу:

1. наочаре (рам и стакла за корекцију);
2. телескопске наочаре (наочаре са специјалним системом сочива);
3. лупа (стакло за повећање);
4. контактна сочива;
5. очне протезе;
6. тифлотехничка помагала и то:
 - Брајева писаћа машина;
 - репродуктор;
 - Брајев сат за слепе (ручни или џепни);
 - наочари са тамним стаклима;
 - бели штап за слепе;
 - ултразвучни штап за слепе;
 - говорни софтвер за српски језик.

Осигурано лице које има обострани трајни губитак слуха преко 40 децибела (у даљем тексту: ДБ), односно 65 ДБ у најмање две испитиване фреквенције говорног подручја (1000 - 4000 херца (у даљем тексту: Хз), има право на одговарајући слушни апарат (амплификатор), ако се њиме постиже задовољавајући ниво говорне комуникације и слушне рехабилитације.

Осигурано лице има право на слушни апарат одговарајућих електроакустичних својстава, према врсти и степену оштећења слуха, које својим мишљењем утврди лекар специјалиста ОРЛ - субспецијалиста аудиолог или лекар специјалиста ОРЛ одговарајуће здравствене установе, на основу извршених вокалних и тоналних аудиолошких испитивања.

Код заушног слушног апарата (иза уха) - базни дигитални за лица старија од 18 година живота (са најмање два канала независног појачања) у року од најмање 15 дана

врше се три тестирања са усклађивањем апарата и то коришћењем одговарајућег типа слушног апарата која се обављају код изабраног добављача од стране осигураног лица.

Осигурано лице узраста до 18 година живота са обостраним трајним оштећењем слуха, преко 40 ДБ у најмање две говорне испитиване фреквенције (1000 - 4000 Хз), има право на два слушна апарата ако се на тај начин омогућава успешна рехабилитација слуха и развој говора.

Пре доношења оцене о оправданости прописивања слушног апарата, Републички фонд, односно лекарска комисија може да захтева од стручне комисије за вокално и тонално аудиолошко испитивање вештачење о оправданости прописивања слушног апарата.

Одлука о учешћу осигураних лица у трошковима здравствене заштите

Одлука о учешћу осигураних лица у трошковима здравствене заштите прописује видове и износе учешћа у трошковима здравствене заштите, ослобађање од плаћања учешћа, као и место и начин наплате. Прописано је да се учешћа ослобађају следећа осигурана лица:

- деца и школска деца до 18 година старости,
- жена у току трудноће и порођаја и 6 месеци после порођаја,
- ратни војни инвалиди и цивилни инвалиди рата којим је то својство утврђено по републичким прописима,
- војни инвалиди којим је то својство утврђено по савезним прописима и са њима изједначена лица, само за лекове,
- слепа лица и трајно непокретна лица (оболели од квадриплегије, параплегије, хемиплегије), као и лица која остварују накнаду за туђу негу и помоћ.

Такође, осигурана лица оболела од церебралне парализе, мултипле склерозе, прогресивних мишићних болести, епилепсије и психоза ослобађају се учешћа у трошковима здравствене заштите које се остварује на основу здравствене књижице и потврде надлежног органа, у зависности од тога које се право жели остварити.

Учешће се плаћа за:

- лек са Листе лекова,
- здравствене услуге,
- употребљена медицинска средства односно материјал у дијагностици, лечењу и рехабилитацији,
- за израду односно набавку протетичког и ортотичког помагала и средства,
- друге видове здравствене заштите.

За остваривање права прописаних у систему здравствене заштите и здравственог осигурања потребно је да се заинтересована лица обратe здравственој установи - Дому здравља на територији на којој имају пребивалиште односно боравиште. Надлежни органи у овим установама упутиће заинтересована лица како, на који начин и под којим условима могу остварити **права из домена здравствене заштите и здравственог осигурања.**

Закон о правима пацијената

Закон о правима пацијената („Сл. гласник РС“, број 45/13) уређује права пацијената приликом коришћења здравствене заштите, начин остваривања и начин заштите тих права, као и друга питања у вези са правима и дужностима пацијената. Пацијенту се гарантује једнако право на квалитетну и континуирану здравствену заштиту у складу са његовим здравственим стањем, општеприхваћеним стручним стандардима и етичким начелима, у најбољем интересу пацијента и уз поштовање његових личних ставова.

Пацијент има право на доступну и квалитетну здравствену заштиту, у складу са својим здравственим стањем, а у границама материјалних могућности система здравствене заштите.

У поступку остваривања здравствене заштите, пацијент има право на једнак приступ здравственој служби, без дискриминације у односу на финансијске могућности, место становања, врсту обољења, време приступа здравственој служби или у односу на неку другу различитост која може да буде узрок дискриминације.

Пацијент има право и на информације, превентивне мере, квалитет пружања здравствене услуге, безбедност, обавештење, слободан избор, друго стручно мишљење, приватност и поверљивост, право увида у своју медицинску документацију и да слободно одлучује о свему што се тиче његовог живота и здравља, осим у случајевима када то директно угрожава живот и здравље других лица, право на приговор и на накнаду штете... Ако је пацијент глувонем, мора му се обезбедити тумач, у складу са законом.

Медицинско истраживање које укључује пунолетног пословно способног пацијента може се предузимати само уз његов пристанак. Изузетно, медицинско истраживање које укључује дете, односно пацијента лишеног пословне способности, може се предузети ради непосредне користи самог пацијента и уз писмени пристанак његовог законског заступника, који је претходно обавештен, осим уколико се сам пацијент томе не противи.

Закон о заштити лица са менталним сметњама

Закон о заштити лица са менталним сметњама („Сл. гласник РС“, број 45/13) ближе уређују основна начела, организовање и спровођење заштите менталног здравља, начин и поступак, организација и услови лечења и смештај без пристанка лица са менталним сметњама у стационарне и друге здравствене установе. Закон предвиђа да је лице са менталним сметњама недовољно ментално развијено лице, лице са поремећајима менталног здравља, односно лице оболело од болести зависности.

Заштита менталног здравља подразумева превенцију настанка менталних сметњи, унапређење менталног здравља, анализу и дијагнозу менталног стања лица, лечење и рехабилитацију због менталних сметњи, као и сумње на постојање менталних сметњи. Заштита лица са менталним сметњама врши се без дискриминације по основу расе, пола, рођења, језика, држављанства, националне припадности, вероисповести, политичког или другог уверења, образовања, правног или социјалног статуса, имовног стања, узраста, инвалидитета или било којег другог личног својства. Забрањена је дискриминација на основу менталних сметњи. Свако лице са менталним сметњама има право на хумани третман, уз пуно поштовање његовог достојанства. Забрањено је свако злостављање, занемаривање, експлоатација, злоупотреба или понижавајуће поступање према лицу са менталним сметњама.

Лице са менталним сметњама има право на заштиту и унапређење менталног здравља кроз превенцију, негу, лечење и психосоцијалну рехабилитацију у одговарајућим здравственим и другим установама, опоравак и укључење у породичну, радну и друштвену средину, уз уважавање његовог избора. Лице са менталним сметњама има право на једнаке услове лечења који су примерени његовим здравственим потребама, под истим условима као и други корисници здравствених услуга. Лице са менталним сметњама има право на лечење у најмање рестриктивној околини, уз примену најмање рестриктивних и принудних медицинских поступака.

Лице са менталним сметњама има право на приватност, у складу са његовим најбољим интересима. Лице са менталним сметњама има право на остваривање грађанских, политичких, економских, социјалних и културних права, у складу са

Уставом и законом. Лице са менталним сметњама има право и на друга права којима се уређује област здравства и другим законима. Права лица са менталним сметњама могу бити ограничена овим законом и другим законима, само када је то неопходно да се заштити здравље или безбедност лица са менталним сметњама или других лица. Здравствени радници дужни су да организују примену медицинских мера и лечење лица са менталним сметњама којима се у најмањој могућој мери ограничавају њихова права и слободе, само онда када постоји одсуство могућности за неко друго решење. Нико не може бити присиљен на процену здравственог стања ради утврђивања постојања менталних сметњи, осим у случајевима и у поступку утврђеним законом.

Закон детаљно уређује поступак и начине предузимања медицинских мера према особама са менталним сметњама, укључујући и предузимање мера без пристанка тих особа. Ако лице са менталним сметњама није способно да дâ свој пристанак на предложени поступак лечења, а нема законског заступника или нема услова да се пристанак законског заступника прибави, може бити подвргнуто медицинској мери без пристанка, изузетно ако је:

- 1) лечење неопходно да би се спречило значајно погоршање његовог здравственог стања;
- 2) медицинска мера усмерена ка поновном успостављању способности доношења одлуке о пристанку на предложену медицинску меру;
- 3) предузимање медицинске мере без пристанка лица са менталним сметњама неопходно да би се спречило угрожавање живота и безбедности тог лица или живота и безбедности других лица.

Ако лице са менталним сметњама нема законског заступника, здравствена установа дужна је да о томе обавести надлежни орган старатељства и да предложи да се покрене поступак за постављање законског заступника, у складу са одредбама закона којим се уређују породични односи.

Закон такође детаљно уређује добровољан смештај лица са менталним сметњама у психијатријску установу, као и задржавање и смештај таквог лица у психијатријску установу без пристанка тог лица. Лице са менталним сметњама за које доктор медицине или психијатар процени да, услед менталних сметњи, озбиљно и директно угрожава сопствени живот или здравље или безбедност, односно живот или здравље или безбедност другог лица, може се сместити у психијатријску установу без свог пристанка, само уколико нису на располагању мање рестриктивни начини за пружање здравствене заштите, по поступку за задржавање без пристанка и смештај без пристанка лица са менталним сметњама. О задржавању лица са менталним сметњама у психијатријској установи без његовог пристанка одлучује суд на чијем се подручју налази седиште психијатријске установе у којој је лице са менталним сметњама задржано без свог пристанка. Поступак за задржавање у психијатријској установи без пристанка лица са менталним сметњама уређује се овим законом, а на питања поступка која нису посебно уређена овим законом примењују се одредбе закона којима се уређује ванпарнични поступак.

Свако лице са менталним сметњама које је смештено у психијатријску установу, има право да:

- 1) буде обавештено о разлозима и циљевима смештаја, сврси, природи, последицама, корисности и ризицима спровођења предложеног лечења, као и о идентитету и професионалном статусу здравствених радника и здравствених сарадника који учествују у поступку његовог лечења;
- 2) у време пријема, а касније на свој изричит захтев, буде упознато са својим правима и обавезама, као и да буде поучено о томе како може да их остварује;

- 3) активно учествује у планирању и спровођењу свога лечења, опоравка и ресоцијализације;
- 4) се радно оспособљава према општем или посебном програму за лице са менталним сметњама;
- 5) добије одговарајућу накнаду за рад у радно-терапијским пословима од којих психијатријска установа у којој се налази на лечењу остварује приходе;
- 6) подноси приговоре, у складу са законом којим се уређују права пацијената;
- 7) без надзора и ограничења подноси захтеве, приговоре, жалбе и друге правне лекове надлежним правосудним, државним и другим органима;
- 8) се саветује насамо са својим законским заступником или пуномоћником;
- 9) се одмара, дружи са другим лицима, бави рекреативним активностима, у складу са својим могућностима и да прима посете;
- 10) о свом трошку шаље и прима, уз пуну приватност, без надзора и ограничења, пошту, пакете, новине и да телефонира;
- 11) прати радио и телевизијске програме;
- 12) држи код себе предмете за личну употребу;
- 13) да учествује, по сопственом избору, у верским активностима, у оквиру могућности које има психијатријска установа;
- 14) да зависно од пола, буде смештено и да спава у одвојеним просторијама.

Подаци о здравственом стању, односно подаци из медицинске документације лица са менталним сметњама, спадају у податке о личности и представљају нарочито осетљиве податке о личности.

Физичко спутавање и изолација лица са менталним сметњама које је смештено у психијатријску установу, примениће се, изузетно, када је то једино средство да се то лице спречи да својим понашањем озбиљно угрози сопствени живот и безбедност или живот и безбедност других лица. Закон детаљно уређује поступак и прописује услове под којим је допуштено физичко спутавање и изолација лица са менталним сметњама које је смештено у психијатријску установу. Закон такође прописује услове за и поступак електроконвулзивног лечења особа са менталним сметњама и апсолутно забрањује психохирургију и стерилизацију ових особа.

Област здравствене заштите и здравственог осигурања регулисана је следећим законским и подзаконским актима:

- Закон о здравственом осигурању
- Закон о здравственој заштити
- Закон о правима пацијената
- Закон о заштити права лица са менталним сметњама
- Правилник о начину и поступку остваривања права из обавезног здравственог осигурања
- Правилник о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања
- Закон о доприносима за обавезно социјално осигурање

Право на образовање

Закон о основама система образовања и васпитања

Закон о основама система образовања и васпитања представља кровни закон којим се уређује материја предшколског, основног и средњег образовања и васпитања. Систем образовања и васпитања мора да обезбеди за сву децу, ученике једнако право и доступност образовања и васпитања без дискриминације и издвајања по основу тешкоћа и сметњи у развоју и инвалидитета.

Посебна пажња посвећује се могућности да деца, ученици и одрасли са сметњама у развоју и са инвалидитетом, без обзира на сопствене материјалне услове имају приступ свим нивоима образовања у установама, а лица смештена у установе социјалне заштите, болесна деца, ученици и одрасли остварују право на образовање за време смештаја у установи и током болничког и кућног лечења. Посебна пажња посвећује се и смањењу стопе осипања из система образовања и васпитања, посебно особа из социјално угрожених категорија становништва и неразвијених подручја, особа са сметњама у развоју и инвалидитетом и других особа са специфичним тешкоћама у учењу и подршци њиховом поновном укључењу у систем, у складу са принципима инклузивног образовања.

Свако лице има право на образовање и васпитање.

Грађани Републике Србије једнаки су у остваривању права на образовање и васпитање, без обзира на пол, расу, националну, верску и језичку припадност, социјално и културно порекло, имовно стање, узраст, физичку и психичку конституцију, сметње у развоју и инвалидитет, политичко опредељење или другу личну особину.

Лица са сметњама у развоју и са инвалидитетом имају право на образовање и васпитање које уважава њихове образовне и васпитне потребе у редовном систему образовања и васпитања, у редовном систему уз појединачну, односно групну додатну подршку или у посебној предшколској групи или школи, у складу са овим и посебним законом.

Образовно-васпитни рад за лица која користе знаковни језик, односно посебно писмо или друга техничка решења, може да се изводи на знаковном језику и помоћу средстава тог језика.

Елементи квалитета образовања и васпитања у Републици Србији, су: 1) принципи образовања и васпитања; 2) циљеви образовања и васпитања; 3) програми образовања и васпитања; 4) образовни стандарди; 5) компетенције ученика; 6) обухват и брига о осетљивим категоријама деце и ученика; 7) окружење за учење; 8) компетенције и професионални развој наставника, васпитача и стручних сарадника, директора и секретара; 9) сарадња са родитељима, односно другим законским заступницима и широм заједницом; 10) независно вредновање остварености циљева образовања и резултата учења; 11) самовредновање, праћење и независно вредновање рада наставника, васпитача и стручних сарадника и директора; 12) систем управљања; 13) стандарди простора и опреме установе; 14) одговарајући материјални и финансијски ресурси.

Систем образовања и васпитања мора да обезбеди за сву децу, ученике и одрасле: 1) једнакост и доступност остваривања права на образовање и васпитање заснованом на социјалној правди и принципу једнаких шанси без дискриминације; 2) усмереност образовања и васпитања на дете и ученика кроз разноврсне облике учења, наставе и оцењивања којима се излази у сусрет различитим потребама детета и ученика, развија мотивација за учење и подиже квалитет постигнућа; 3) поштовање људских права и права сваког детета, ученика и одраслог и уважавање људског

достојанства; образовање и васпитање у демократски уређеној и социјално одговорној установи у којој се негују отвореност, сарадња, толеранција, свест о културној и цивилизацијској повезаности у свету, посвећеност основним моралним вредностима, вредностима правде, истине, солидарности, слободе, поштења и одговорности и у којој је осигурано пуно поштовање права детета, ученика и одраслог; 4) висок квалитет образовања и васпитања за све; квалитетно и уравнотежено образовање и васпитање, засновано на тековинама и достигнућима савремене науке, примена достигнућа научних дисциплина важних за процес образовања и васпитања и прилагођених узрасним и личним образовним потребама сваког детета, ученика и одраслог; 5) целоживотно учење, које укључује све облике учења и значи учествовање у различитим облицима образовних активности током живота, са циљем сталног унапређивања потребних личних, грађанских, друштвених и радних компетенција; 6) образовање и васпитање засновано на компетенцијама у складу са стратешким и функционалним оквиром за планирање и остваривање процеса образовања и васпитања, чиме се стварају услови и пружа подршка за развој свих компетенција; 7) професионалну етику и компетентност која подразумева високу стручност наставника, васпитача, стручних сарадника, директора и секретара, стални професионални развој и висок ниво професионалне одговорности и етичности; 8) хоризонталну и вертикалну проходност којом се осигурава могућност да ученици и одрасли током образовања промене врсту образовања (хоризонтална проходност) и могућност даљег образовања и стицања вишег нивоа образовања (вертикална проходност); 9) демократичност кроз укљученост свих учесника у систему образовања и васпитања у стварању и спровођењу образовних политика, поштујући потребе и права уз обавезе и одговорности; 10) аутономија установе кроз планирање и остваривање одговарајућих активности, програма и пројеката у циљу унапређивања квалитета образовања и васпитања поштујући специфичности установе и локалне средине.

У остваривању принципа, посебна пажња посвећује се између осталог могућности да деца, ученици и одрасли са сметњама у развоју, инвалидитетом и из осетљивих група, без обзира на сопствене материјалне услове имају приступ свим нивоима образовања и васпитања у установама, а лица смештена у установе социјалне заштите, деца, ученици и одрасли са здравственим проблемима остварују право на образовање за време смештаја у установи и током болничког и кућног лечења. Посебна пажња такође се посвећује смањењу стопе напуштања система образовања и васпитања, посебно лица из социјално угрожених категорија становништва и неразвијених подручја, лица са сметњама у развоју и инвалидитетом и других лица са специфичним тешкоћама у учењу и подршци њиховом поновном укључењу у систем, у складу са принципима инклузивног и интеркултуралног образовања и васпитања.

Основни циљеви образовања и васпитања су: 1) обезбеђивање добробити и подршка целовитом развоју детета, ученика и одраслог; 2) обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за целовити развој детета, ученика и одраслог, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу; 3) шири обухват деце предшколским васпитањем и образовањем и свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања; 4) развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности; 5) развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња; 6) континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним сазнањима и образовној пракси; 7) развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења; 8) пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и

физички развој сваког детета, ученика и одраслог, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима; 9) развијање кључних компетенција за целоживотно учење, међупредметних компетенција и стручних компетенција у складу са захтевима занимања, потребама тржишта рада и развојем савремене науке и технологије; 10) развој свести о себи, стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења; 11) оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота; 12) развијање позитивних људских вредности; 13) развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства; 14) развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву; 15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, толеранције и уважавање различитости; 16) развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине; 17) повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања; 18) повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

У образовно- васпитним установама забрањена је дискриминација на основу инвалидности и сметњи у развоју.

Основна школа остварује школски програм, а може да остварује и индивидуални образовни план за ученике и одрасле са сметњама у развоју

Средња школа остварује школски програм општег, стручног и уметничког образовања, а може да остварује и индивидуални образовни план за ученике и одрасле са сметњама у развоју. У први разред средње школе која остварује програме музичког и балетског образовања, прилагођен или индивидуализовани школски програм за ученике са изузетним способностима, као и индивидуални образовни план за ученике и одрасле са сметњама у развоју, уписују се лица у складу са посебним законом. Изузетно, поједина лица или групе лица из осетљивих категорија, лица са сметњама у развоју и инвалидитетом, могу да се упишу у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности у стицању образовања и васпитања, у складу са мерилима и по поступку који пропише министар.

У развојну групу у предшколској установи, односно у школу за образовање ученика са сметњама у развоју, дете, односно ученик уписује се на основу мишљења интерресорне комисије за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке, уз сагласност родитеља, односно другог законског заступника.

Установа може да стекне статус ресурсног центра за асистивне технологије у образовању и васпитању (у даљем тексту: ресурс центар) ради пружања подршке деци, ученицима и одраслима којима је потребна асистивна технологија. Ресурсни центар на захтев установе или интерресорне комисије за процену потреба за додатном образовном, здравственом и социјалном подршком детету, ученику и одраслом врши процену потребе и утврђује врсту асистивне технологије за дете, ученика и одраслог; врши набавку, одржавање и поправку средстава асистивне технологије; обучава кориснике за употребу асистивне технологије; омогућава и помаже размену средстава

асистивне технологије између корисника; информише интерресорну комисију и друге заинтересоване установе, органе и организације о доступним и савременим асистивним технологијама; успоставља и координира мрежу стручњака за подршку примени асистивних технологија. Одлуку о додели статуса ресурсног центра доноси министар. Ближе услове за стицање статуса ресурс центра, организовања рада и престанка важења статуса заједнички прописују: министар надлежан за послове локалне самоуправе, министар надлежан за послове здравља, министар надлежан за послове социјалне заштите и министар.

Детету и ученику и одраслом коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, тешкоћа у учењу, ризика од раног напуштања школовања и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, установа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека, прилагођавање начина остваривања школског програма и израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана. Ученику који постиже резултате који превазилазе очекивани ниво образовних постигнућа, установа обезбеђује прилагођавање начина остваривања школског програма и израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана. Индивидуални образовни план (у даљем тексту: ИОП) је посебан акт, који има за циљ оптимални развој детета и ученика и остваривање исхода образовања и васпитања, у складу са прописаним циљевима и принципима, односно задовољавања образовно-васпитних потреба детета и ученика. ИОП израђује тим за додатну подршку детету, односно ученику на основу претходно остварених, евидентираних и вреднованих мера индивидуализације и израђеног педагошког профила детета, ученика и одраслог, а остварује се након сагласности родитеља, односно другог законског заступника. Уколико родитељ, односно други законски заступник, неоправдано одбије учешће у изради или давање сагласности на ИОП, установа је дужна да о томе обавести надлежну установу социјалне заштите у циљу заштите најбољег интереса детета, односно ученика. Врсте ИОП-а јесу: 1) ИОП1 – прилагођавање начина рада и услова у којима се изводи образовно-васпитни рад; учење језика на коме се одвија образовно-васпитни рад; 2) ИОП2 – прилагођавање циљева садржаја и начина остваривања програма наставе и учења и исхода образовно-васпитног рада; 3) ИОП3 – проширивање и продубљивање садржаја образовно-васпитног рада за ученика са изузетним способностима. ИОП доноси педагошки колегијум установе на предлог тима за инклузивно образовање, односно тима за пружање додатне подршке детету и ученику. Тим за пружање додатне подршке детету у предшколској установи чине васпитач, стручни сарадник, сарадник, родитељ, односно други законски заступник, а у складу са потребама детета и педагошки асистент, односно лични пратилац детета, на предлог родитеља, односно другог законског заступника. Тим за пружање додатне подршке ученику у школи чини наставник разредне наставе, односно наставник предметне наставе, одељењски старешина, стручни сарадник, родитељ, односно други законски заступник, а у складу са потребама ученика и педагошки асистент, односно лични пратилац ученика, на предлог родитеља, односно другог законског заступника. Доношењу ИОП-а 2 претходи доношење, примена и вредновање ИОП-а 1, а обавезно је прибављање мишљења интерресорне комисије за процену 41 потреба за додатном образовном, здравственом и социјалном подршком детету и ученику. Мишљење интерресорне комисије за процену потреба за додатном образовном, здравственом и социјалном подршком детету и ученику, може да предвиди и измену плана наставе и учења. У првој години рада по ИОП-у, ИОП се вреднује тромесечно, а у свакој наредној години два пута у току радне, односно школске године. Спровођење ИОП-а прати Министарство, у складу са овим законом. Ближе упутство за остваривање ИОП-а, његову примену и вредновање доноси министар.

Интерресорна комисија врши процену потреба детета, ученика и одраслог за додатном образовном, здравственом и социјалном подршком. Додатна подршка се односи на права и услуге које детету обезбеђују превазилажење физичких и социјалних препрека у циљу несметаног обављања свакодневних животних активности од значаја за укључивање у образовни процес, живот у заједници и напредовање.

Интерресорну комисију образује орган јединице локалне самоуправе надлежан за послове друштвених делатности на основу споразума о сарадњи између установа система образовања, државне управе и локалне самоуправе, социјалне заштите и здравља. Јединица локалне самоуправе одређује седиште рада, обезбеђује и исплаћује накнаде за рад чланова, обезбеђује техничку и другу подршку за њен рад, обезбеђује средства за финансирање подршке препоручене од стране интерресорне комисије, обезбеђује архивирање и чување документације, прикупља извештаје о раду интерресорне комисије, предложеној подршци и њеним ефектима најмање два пута годишње.

Интерресорна комисија има пет чланова, и то четири стална (педијатар, представник центра за социјални рад, дефектолог одговарајућег профила и психолог запослен у образовању и васпитању) и једног повремениог члана. Повремени члан је лице које добро познаје дете, ученика и одраслог и које је са њим имало дужи контакт и бира се за сваког појединачно. Интерресорна комисија прикупља и обрађује податке о личности у сврху процене потреба за пружањем додатне образовне, здравствене и социјалне подршке детету, ученику и одраслом. Подаци се прикупљају и обрађују уз поштовање начела сврсисходности, сразмерности, обавезе чувања тајне, организационих и техничких мера, обраде података и заштите података о личности деце, ученика и одраслих и чланова њихових породица, у складу са законом којим се уређује заштита података о личности. Интерресорна комисија је руковалац података у поступку прикупљања и обраде података и врши следеће радње: 1) прикупља и обрађује податке о детету, ученику и одраслом за кога је покренут поступак процене потребе за пружањем помоћи и евиденцију о тој збирци података; 2) прикупља и обрађује податке и документацију о свом раду; 3) води збирку података о свом раду и евиденцију о тој збирци података; 4) извештава локалну самоуправу о свом раду и предложеној додатној подршци два пута годишње. У збирку података о деци, ученицима и одраслима уносе се подаци из захтева, односно иницијативе за покретање поступка процене за додатном образовном, здравственом и социјалном подршком, који садржи: име, презиме и јединствени матични број детета, ученика и одраслог; датум и место рођења; пребивалиште детета, ученика и одраслог, а ако је смештено у установи социјалне заштите и податке о установи; име и презиме родитеља, односно другог законског заступника детета и ученика и контакт податке подносиоца захтева; податке за контакт са изабраним лекаром, разлоге и образложење за покретање поступка процене; изјаву да је потписник упознат са условима под којима се дају подаци о личности детета, ученика и одраслог; да податке даје добровољно и да је упознат да су неки од личних података нарочито осетљиви подаци; потпис лица које предлаже покретање поступка процене; потпис, односно сагласност родитеља, односно другог законског заступника, датум и место подношења предлога за процену. У збирку података о раду интерресорне комисије уносе се подаци из записника са седница, мишљење интерресорне комисије, документа, налази и мишљења лица и органа који нису њени чланови и друго. Интерресорна комисија пре прикупљања података о деци и ученицима обавештава родитеља, односно другог законског заступника о обради података о његовом детету, у складу са законом којим се уређује заштита података о личности. Нарочито осетљиви подаци о деци и ученицима из обе збирке података прикупљају се и обрађују се на основу сагласности родитеља, односно других

законских заступника. Интерресорна комисија води збирке података у електронској и штампаној форми на обрасцима. Интерресорна комисија чува податке о деци, ученицима и одраслима у зависности од сврхе обраде података, а најдуже до завршетка школовања ученика. Питања којима се уређује процена потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке детету, ученику и одраслом, састав и начин рада интерресорне комисије, прописују споразумно министар надлежан за послове здравља, министар надлежан за послове социјалне политике и министар надлежан за државну управу и локалну самоуправу и министар.

Предшколско васпитање и образовање

Закон о предшколском образовању и васпитању

Систем предшколског васпитања и образовања је уређен **Законом о предшколском образовању и васпитању** као део јединственог система образовања и васпитања. Доступност предшколског образовања и васпитања једно је од начела на којима овај систем почива: Закон једнако право и доступност свих облика предшколског васпитања и образовања, без дискриминације и издвајања по основу тешкоћа и сметњи у развоју и инвалидитета.

Упис деце у предшколску установу врши се у складу са Законом.

Приликом уписа деце у предшколску установу, чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, приоритет за упис имају деца из осетљивих група.

Начин и поступак уписа деце у предшколску установу ближе се уређују статутом, уз сагласност оснивача.

Предшколским програмом разрађују се и начини развијања индивидуализованог приступа у остваривању васпитно-образовног рада, ради пружања додатне подршке деци, посебно деци са сметњама у развоју, деци на болничком лечењу, деци из социоекономски или из других разлога угрожених средина у васпитној групи, уз уважавање развојних, образовних, здравствених и социо-културних потреба деце.

Родитељ је дужан да упише дете у предшколску установу, односно школу, ради похађања припремног предшколског програма, у складу са Законом.

Број деце са сметњама у развоју која се уписују у развојну групу износи 4 до 6 деце.

Детету коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета и других разлога потребна додатна подршка у васпитању и образовању, предшколска установа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека, односно врши прилагођавање и, уколико је потребно, обезбеђује израду, доношење и реализацију индивидуалног образовног плана (ИОП1), у складу са законом.

Предшколска установа у коју је уписано дете из осетљиве друштвене групе може да утврди потребу за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке детету. Иницијативу за покретање поступка процене потреба детета за додатном подршком коју врши интерресорна комисија може да покрене родитељ, односно други законски заступник детета и/или предшколска установа уз сагласност родитеља, односно другог законског заступника.

Деца са сметњама у развоју и инвалидитетом остварују право на додатну подршку у предшколском васпитању и образовању у васпитној групи, уз план индивидуализације или индивидуални васпитно-образовни план и у развојној групи, на основу индивидуалног васпитно-образовног плана.

У једној васпитној групи може бити до двоје деце са сметњама у развоју и инвалидитетом. Број деце у васпитној групи, утврђен овим законом, умањује се за три по детету из става 3. овог члана које остварује право на додатну подршку у васпитној групи, уз план индивидуализације или индивидуални васпитно-образовни план.

Дете се уписује у развојну групу само уз мишљење интерресорне комисије уз сагласност родитеља, односно другог законског заступника. За дете уписано у развојну групу планира се и реализује свакодневна интеракција и укљученост у активности осталих васпитних група. У току похађања предшколског програма прати се развој детета и на основу предлога тима за инклузивно образовање, дете са сметњама у развоју и инвалидитетом може прећи из развојне у васпитну групу, у складу са законом.

Приликом преласка детета из става 1. овог члана у другу предшколску установу или основну школу, у партнерству са родитељем, односно другим законским заступником детета, остварује се сарадња са установом у коју дете прелази и планирају се заједничке активности установа које треба да допринесу успешном преласку и остваривању континуитета у васпитању и образовању.

Послове васпитача може да обавља лице које испуњава услове прописане Законом и има одговарајуће образовање, и то:

- са децом са сметњама у развоју узраста од шест месеци до две године – лице које има средње образовање – медицинска сестра-васпитач, а са децом узраста од две до три године – лице које има средње образовање – медицинска сестра – васпитач и лице које има одговарајуће више образовање, односно одговарајуће високо образовање на студијама првог степена (основне струковне студије), на којима је оспособљено за рад са децом јасленог узраста а у току стручног усавршавања или по прописаном програму је било оспособљено и за рад са децом са сметњама у развоју
- са децом са сметњама у развоју узраста од три године до поласка у школу - лице које има одговарајуће више образовање, односно одговарајуће високо образовање на студијама првог степена (основне струковне студије или основне академске студије) у трајању од три године или на студијама другог степена (дипломске академске студије – мастер, специјалистичке академске студије или специјалистичке струковне студије) – васпитач, у складу са Законом, које је у току стручног усавршавања или по прописаном програму оспособљено и за рад са децом са сметњама у развоју
- са децом са сметњама у развоју у развојној групи – лице са одговарајућим високим образовањем на студијама другог степена (дипломске академске студије – мастер и специјалистичке академске студије) и лице са одговарајућим високим образовањем на основним студијама у трајању од најмање четири године – дефектолог – васпитач, у складу са Законом.

Педагошки асистент пружа помоћ и додатну подршку деци, у складу са њиховим потребама, сарађује са васпитачима и стручним сарадницима, родитељима, односно старатељима, а заједно са директором сарађује са надлежним установама, организацијама и удружењима и јединицом локалне самоуправе и обавља друге послове, у складу са Законом.

Основношколско образовање

Закон о основном образовању и васпитању

Закон о основном образовању и васпитању уређује основно образовање и васпитање, као део јединственог система образовања и васпитања.

Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом, у смислу овог закона, јесте дете са интелектуалним, чулним и моторичким сметњама у развоју. Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом стиче основно образовање и васпитање по правилу у школи заједно са осталим ученицима, а када је то у најбољем интересу ученика у школи за ученике са сметњама у развоју, у складу са Законом. Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом има право на индивидуални образовни план, у складу са Законом.

Образовно-васпитни рад за ученике који користе знаковни језик, односно посебно писмо или друга техничка решења остварује се у складу са Законом.

У школи за образовање ученика са сметњама у развоју школују се деца без обзира на врсту сметње. Ради унапређивања инклузивног образовања и васпитања, школа за образовање ученика са сметњама у развоју пружа подршку школи у систему редовног образовања и васпитања.

Школа у систему редовног образовања и васпитања у којој стичу образовање и ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом може да ангажује васпитача, наставника или стручног сарадника, који је запослен у школи за образовање ученика са сметњама у развоју, у складу са Законом. Ангажовање тог васпитача, наставника или стручног сарадника врши се на основу мишљења интерресорне комисије за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке ученику у складу са Законом.

Образовно-васпитни рад у школи остварује се на основу школског програма, у складу са Законом. Школа за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом остварује образовно-васпитни рад у складу са индивидуалним образовним планом ученика.

Школа доноси развојни план у складу са Законом и овим законом. Развојни план школе садржи и мере за унапређивање доступности одговарајућих облика подршке и разумних прилагођавања и квалитета образовања и васпитања за децу и ученике којима је потребна додатна подршка. Индивидуални образовни планови свих ученика који се образују по индивидуалном образовном плану чине прилог школског програма.

Образовно-васпитни рад организује се у одељењу и у групама, а по потреби и индивидуално. Одељење истог разреда може да има до 30 ученика. У једном одељењу могу да буду до два ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом. Број ученика у одељењу умањује се за два по ученику који основно образовање и васпитање стиче остваривањем индивидуалног образовног плана, односно за три по ученику који основно образовање и васпитање стиче остваривањем индивидуалног образовног плана са прилагођеним стандардима. Одељење или група у школи за образовање ученика са сметњама у развоју може да има до десет ученика. За ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом остварује се додатна подршка у складу са индивидуалним образовним планом.

Родитељ, односно старатељ има право да организује свом детету основношколско образовање и васпитање код куће. Родитељ, односно старатељ је дужан да до краја наставне године писмено обавести школу у коју је дете, односно ученик уписан о намери да за своје дете од следеће школске године организује наставу код куће. За ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом који стиче образовање код куће остваривањем индивидуалног образовног плана са прилагођеним стандардима, образовање и васпитање код куће обезбеђује остваривање прилагођених стандарда.

Настава може да се остварује, на захтев родитеља, односно старатеља и као настава на даљину.

Уписом у први разред дете стиче својство ученика. У први разред уписује се свако дете које до почетка школске године има најмање шест и по, а највише седам и по година, у складу са Законом. Изузетно, детету може да се одложи упис у први разред за годину дана, у складу са Законом.

У школу за образовање ученика са сметњама у развоју, дете, односно ученик уписује се на основу мишљења интерресорне комисије за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке, уз сагласност родитеља, односно старатеља.

Ученик коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, тешкоћа у учењу и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању оцењује се на основу ангажовања и степена остварености циљева и посебних стандарда постигнућа у току савладавања индивидуалног образовног плана, и то на начин који узима у обзир његове језичке, моторичке и чулне могућности. Уколико ученик стиче образовање и васпитање по индивидуалном образовном плану са прилагођеним стандардима постигнућа, оцењује се на основу ангажовања и степена остварености циљева и прилагођених стандарда.

За ученика коме је због сметњи у развоју и инвалидитета, специфичних тешкоћа у учењу, социјалне ускраћености и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, школа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека и зависно од потреба, доноси и индивидуални образовни план, у складу са Законом. Циљ додатне подршке у образовању и васпитању јесте постизање оптималног укључивања ученика у редован образовно-васпитни рад, осамостаљивање у вршњачком колективу и његово напредовање. За остваривање додатне подршке у образовању и васпитању, директор школе, наставник, стручни сарадник, васпитач, педагошки асистент и родитељ, односно старатељ може да добије посебну стручну помоћ у погледу спровођења инклузивног образовања и васпитања. Ради остваривања додатне подршке у образовању и васпитању, школа остварује сарадњу са органима локалне самоуправе, као и другим организацијама, установама и институцијама на локалном и ширем нивоу. Посебну стручну помоћ могу да пружају лица компетентна у области инклузивног образовања и васпитања и школе које су својим активностима постале примери добре праксе у спровођењу инклузивног образовања и васпитања. Министар надлежан за питања просвете детаљније уређује материју пружања додатне подршке.

Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом има право на бесплатан превоз без обзира на удаљеност његовог пребивалишта од школе.

Након завршеног осмог разреда ученик полаже завршни испит. Прилагођавање завршног испита за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, зависно од врсте потребне додатне подршке, врши се према индивидуалном образовном плану. Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом полаже завршни испит у складу са његовим моторичким и чулним могућностима, односно условима које захтева одређена врста инвалидитета.

Средњешколско образовање и васпитање

Закон о средњем образовању и васпитању

Закон о средњем образовању и васпитању уређује средње образовање и васпитање, као део јединственог система образовања и васпитања.

У школи за ученике са сметњама у развоју остварује се образовање и васпитање за одговарајућа занимања ученика који ову школу похађају на основу мишљења интересорне комисије за процену додатне образовне, здравствене и социјалне подршке ученику уз сагласност родитеља.

Образовно-васпитни рад за ученике који користе знаковни језик, односно посебно писмо или друга техничка решења остварује се у складу са Законом.

Развојни план школе садржи и мере за унапређивање доступности одговарајућих облика подршке и разумних прилагођавања и квалитета образовања и васпитања за ученике којима је потребна додатна подршка. Индивидуални образовни планови свих ученика који се образују по индивидуалном образовном плану чине прилог школског програма.

За ученика и одраслог коме је због сметњи у развоју и инвалидитета, специфичних тешкоћа у учењу, социјалне ускраћености и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, школа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека и зависно од потреба, доноси и индивидуални образовни план, у складу са Законом. Циљ додатне подршке у образовању и васпитању јесте постизање оптималног укључивања ученика и одраслих у редован образовно-васпитни рад, осамостаљивање у вршњачком колективу и његово напредовање у образовању и припрема за свет рада. За остваривање додатне подршке у образовању и васпитању, директор, наставник, стручни сарадник, васпитач, педагошки и андрагошки асистент и родитељ, односно старатељ, може да добије посебну стручну помоћ у погледу спровођења инклузивног образовања и васпитања. Ради остваривања додатне подршке у образовању и васпитању, школа остварује сарадњу са органима локалне самоуправе, као и другим организацијама, установама и институцијама на локалном и ширем нивоу. Посебну стручну помоћ могу да пружају лица компетентна у области инклузивног образовања и васпитања и школе које су својим активностима постале примери добре праксе у спровођењу инклузивног образовања и васпитања. Министар надлежан за питања просвете детаљније уређује материју пружања додатне подршке.

Образовно-васпитни рад може да се остварује и као настава на даљину. Настава на даљину може да се организује за редовног ученика који није у могућности да похађа наставу и друге облике образовно-васпитног рада због: болести, инвалидитета, као и немогућности путовања до школе због живота у удаљеним срединама. Настава на даљину остварује се на захтев родитеља, односно старатеља, за сваку школску годину.

О настави на даљину школа одлучује на основу расположивих средстава потребних за овај вид образовања и васпитања. Школа води евиденцију о образовању и васпитању ученика који остварују наставу на даљину. Ближе услове за остваривање наставе на даљину, начин осигурања квалитета и вредновања, као и друга питања везана за остваривање наставе на даљину прописује министар.

Образовно-васпитни рад организује се у одељењу и у групама, а по потреби и индивидуално. Одељење истог разреда може да има до 30 ученика. У једном одељењу могу да буду до два ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом. Број ученика у одељењу умањује се за два по ученику који основно образовање и васпитање стиче остваривањем индивидуалног образовног плана, односно за три по ученику који основно образовање и васпитање стиче остваривањем индивидуалног образовног плана са прилагођеним стандардима. Одељење или група у школи за образовање ученика са сметњама у развоју може да има шест до дванаест ученика а група за практичну наставу до шест ученика. За ученика са сметњама у развоју обезбеђује се адаптација радног места у односу на његове могућности и врсту инвалидитета у оквиру практичне наставе.

У школу може да се упише лице које је завршило основно образовање и васпитање. У школу за образовање ученика са сметњама у развоју може да се упише лице на основу мишљења интерресорне комисије и уз сагласност родитеља, односно старатеља.

Ученик коме је потребна додатна подршка у образовању оцењује се у односу на остваривање циљева и стандарда постигнућа у току савладавања индивидуалног образовног плана или у односу на прилагођене стандарде постигнућа.

Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом, специфичним тешкоћама у учењу или језичким баријерама полаже општу матуру у условима који обезбеђују превазилажење физичких и комуникацијских препрека, а може да буде ослобођен од полагања дела матурског испита из предмета за које су му током образовања прилагођавани стандарди постигнућа, или да тај део полаже у складу са индивидуалним образовним планом, о чему доносе одлуку тим за инклузивно образовање и тим за пружање додатне подршке ученицима.

Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом, специфичним тешкоћама у учењу или језичким и социјалним баријерама полаже стручну, односно уметничку матуру у условима који обезбеђују превазилажење физичких и комуникацијских препрека, а може да буде ослобођен полагања дела матурског испита из предмета за које су му током образовања прилагођавани стандарди постигнућа, или да тај део полаже у складу са индивидуалним образовним планом, о чему одлуку доносе тим за инклузивно образовање и тим за пружање додатне подршке ученицима.

Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом, специфичним тешкоћама у учењу или језичким и социјалним баријерама полаже завршни испит средњег стручног образовања и васпитања у условима који обезбеђују превазилажење физичких и комуникацијских препрека, а може да буде ослобођен полагања дела испита из предмета за које су му током образовања прилагођавани стандарди постигнућа, или да тај део полаже у складу са индивидуалним образовним планом, о чему доносе одлуку тим за инклузивно образовање и тим за пружање додатне подршке ученицима.

Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом, специфичним тешкоћама у учењу или језичким и социјалним баријерама полаже испите других облика средњег образовања и васпитања у условима који обезбеђују превазилажење физичких и комуникацијских препрека, а може да буде ослобођен полагања дела испита из предмета за које су му током образовања прилагођавани стандарди постигнућа, или да тај део полаже у складу са индивидуалним образовним планом, о чему доносе одлуку тим за инклузивно образовање и тим за пружање додатне подршке ученицима.

Универзитетско образовање

Закон о високом образовању

Закон о високом образовању почива на начелу поштовања људских права и забране било какве дискриминације. Студент има право на различитост и заштиту од дискриминације. Представници студената са хендикепом и студената уписаних по афирмативној мери заступљени су у чланству студентског парламента.

Оснивач високошколске установе дужан је да обезбеди средства за финансирање опреме и услова за студирање студената са инвалидитетом. Високошколска установа може за студенте са инвалидитетом организовати и изводити студије, односно поједине делове студија, на знаковном језику. Студент са инвалидитетом има право да полаже

испит на месту и на начин прилагођен његовим могућностима, у складу са општим актом високошколске установе.

На Београдском универзитету формиран је Ресурсни центар за студенте са хендикепом. У оквиру Студентског центра на Новосадском универзитету функционише служба за студенте са инвалидитетом. Министарство просвете и град Београд обезбеђују посебне стипендије за студенте са инвалидитетом. Студенти са инвалидитетом на Новосадском универзитету су ослобођени плаћања свих трошкова студија. Више информација о овим подстицајним мерама за изједначавање могућности за студенте са инвалидитетом могу се добити у поменутиим центрима, Министарству просвете, надлежном градском секретаријату.

Образовање одраслих особа

Закон о образовању одраслих

Закон о образовању одраслих уређује образовање и целоживотно учење одраслих као део јединственог система образовања у Републици Србији и то: принципи и циљеви, компетенције, квалификације и стандард квалификација, активности у образовању одраслих, појам одраслог, употреба језика, обезбеђивање и унапређивање квалитета образовања одраслих, организација и остваривање образовања одраслих, евиденција и јавне исправе, „планови и програми образовања одраслих, полазници и кандидати, запослени и радно ангажовани у образовању одраслих, годишњи план образовања одраслих, надзор, поверавање послова државне управе аутономној покрајини, казнене одредбе и друга питања од значаја за образовање одраслих. Образовање одраслих заснива се између осталог и на принципу једнаких могућности – укључивања и стицања образовања без обзира на године живота, пол, тешкоће и сметње у развоју, инвалидитет, расну, националну, социјалну, културну, етничку и верску припадност, језик, сексуалну оријентацију, место боравка, материјално или здравствено стање и друга лична својства.

Образовање кандидата и полазника који користе знаковни језик, односно посебно писмо или друга техничка решења остварује се у складу са Законом.

Организатори активности образовања одраслих могу између осталих бити и носиоци послова професионалне рехабилитације.

Образовање одраслих остварује се путем предавања, обука, курсева, семинара, радионица, трибина, саветовања и других облика учења и образовања. Образовање одраслих може се изводити: редовном наставом, консултативно-инструктивним радом, дописно-консултативном наставом, практичним радом, наставом на даљину и на други примерен начин. Образовање одраслих остварују:

- 1) извођачи програма образовања одраслих (наставник, предавач, тренер, водитељ, инструктор и др.);
- 2) стручни сарадници;
- 3) сарадници;
- 4) педагошки и андрагошки асистент.

Спровођење програма образовања одраслих, редослед наставе појединих предмета, модула или предметних области, начин и облици проверавања знања, напредовање и друго прилагођава се специфичностима, потребама и могућностима полазника и кандидата. Особама са инвалидитетом које похађају програме образовања одраслих обезбеђује се приступачност програма и неопходна индивидуализована разумна прилагођавања. Програми образовања одраслих прилагођени су узрасту, претходном

образовању, знању, вештинама и способностима одраслих у складу са утврђеним исходима, а намењени су између осталог и образовању одраслих лица са сметњама у развоју и са инвалидитетом.

Област васпитања и образовања регулисана је следећим законима:

- Закон о основама система образовања и васпитања
- Закон о предшколском образовању и васпитању
- Закон о основној школи
- Закон о средњој школи
- Закон о образовању одраслих
- Закон о високом образовању

Право на рад

Право на рад је право које омогућава сваком појединцу да унапређује своје способности и развије се у креативну особу. Право на рад загарантовано је Уставом Републике Србије и односи се и на особе са инвалидитетом.

Професионална рехабилитација и радно оспособљавање лица са инвалидитетом је област која има велики значај за побољшање услова живота особа са инвалидитетом.

Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом

Народна скупштина Републике Србије усвојила је **Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом** („Сл. гласник РС“, бр. 36/09 и 32/13).

Овим законом се уређују:

- подстицаји за запошљавање ради стварања услова за равноправно укључивање особа са инвалидитетом на тржиште рада;
- процена радних способности;
- професионална рехабилитација;
- обавеза запошљавања особа са инвалидитетом;
- услови за оснивање и обављање делатности предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом и других посебних облика запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом;
- друга питања од значаја за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом.

Статус особе са инвалидитетом, сходно Закону о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, има:

- ратни војни инвалид;
- мирнодопски војни инвалид;
- цивилни инвалид рата;
- лице коме је извршена категоризација и друго лице коме је утврђена инвалидност, у складу са законом;

- лице коме је, у складу са прописима о пензијском и инвалидском осигурању, утврђена категорија инвалидности, односно преостала радна способност;
- лице коме се, у складу са овим законом, процени радна способност сагласно којој има могућност запослења или одржања запослења, односно радног ангажовања.

Особа са инвалидитетом, у складу са овим законом, може да оствари право:

- на утврђивање статуса и процену радне способности;
- на подстицање запошљавања, радне и социјалне укључености и афирмацију једнаких могућности на тржишту рада;
- на мере и активности професионалне рехабилитације;
- на запошљавање под општим условима;
- на запошљавање под посебним условима;
- на мере активне политике запошљавања;
- на запошљавање у посебним организованим облицима запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом;
- на друга права у складу са законом.

Процена радне способности и могућности запослења или одржања запослења обухвата медицинске, социјалне и друге критеријуме којима се утврђују могућности и способности особе са инвалидитетом неопходне за укључивање на тржиште рада и обављање конкретних послова самостално или уз службу подршке, употребу техничких помагала, односно могућности запошљавања под општим или под посебним условима.

Захтев за процену радне способности подноси се организацији надлежној за послове запошљавања. Изузетно, захтев за процену радне способности подноси се организацији надлежној за послове пензијског и инвалидског осигурања – уз захтев за остваривање права на инвалидску пензију.

Налаз, мишљење и оцену у погледу радне способности и могућности запослења или одржања запослења даје орган вештачења организације надлежне за послове пензијског и инвалидског осигурања.

Процена радне способности особе са инвалидитетом и евентуално ступање те особе у радни однос не утичу на утврђивање телесног оштећења и права на остваривање туђе неге и помоћи, односно увећане накнаде за туђу негу и помоћ. Реч је о различитим правима која нису узајамно повезана и која се не искључују узајамно!

Под професионалном рехабилитацијом особа са инвалидитетом подразумева се организовање и спровођење програма мера и активности у циљу оспособљавања за одговарајући посао, запошљавања, одржања запослења, напредовања или промене професионалне каријере.

Професионална рехабилитација особа са инвалидитетом обухвата:

- 1) каријерно вођење, професионално информисање, саветовање и индивидуални план запошљавања;
- 2) радно оспособљавање, доквалификацију, преквалификацију и програме за стицање, одржавање и унапређивање радних и радно-социјалних вештина и способности;
- 3) појединачне и групне, опште и прилагођене програме за унапређење радно-социјалне интеграције;

- 4) развој мотивације, техничку помоћ, стручну подршку, праћење и процену rezultata професионалне рехабилитације;
- 5) индивидуални саветодавни рад, који укључује помоћ у прихватању сопствене инвалидности са становишта могућности укључивања у рад и поједине мере професионалне рехабилитације;
- 6) едукацију и тренинг семинаре за послодавце, стручна лица за радно оспособљавање и професионалну рехабилитацију особа са инвалидитетом и друга лица;
- 7) предлоге и обуку за примену адекватних техничких и технолошких решења у циљу подизања ефикасности особе са инвалидитетом у учењу и раду, као и службе подршке;

Трошкове професионалне рехабилитације особа са инвалидитетом, чија је радна способност смањена због повреде на раду или професионалне болести, насталих након ступања на снагу овог закона, сноси послодавац код кога је особа са инвалидитетом у радном односу у време настанка повреде на раду или професионалне болести.

Трошкове професионалне рехабилитације осталих особа са инвалидитетом сноси организација надлежна за послове запошљавања.

Запослена особа са инвалидитетом, за време трајања професионалне рехабилитације, има право на одсуство са рада код послодавца код кога је у радном односу.

Запосленој особи са инвалидитетом не може да престане радни однос због одсуства са рада до кога је дошло у време трајања професионалне рехабилитације.

За време трајања професионалне рехабилитације запослена особа са инвалидитетом има право на накнаду зараде у висини 100% просечне зараде остварене у претходна три месеца пре укључивања у мере и активности професионалне рехабилитације, с тим да накнада зараде не може бити мања од минималне зараде утврђене у складу са прописима о раду.

Незапослена особа са инвалидитетом за време трајања професионалне рехабилитације не заснива радни однос.

Незапослена особа са инвалидитетом која је укључена у мере и активности професионалне рехабилитације има право на новчану помоћ за време трајања програма, и то:

- 1) за трошкове превоза за себе и пратиоца, уколико је потребан, у висини неопорезованог износа, у складу са законом;
- 2) у висини од 20% од минималне зараде утврђене у складу са прописима о раду месечно, за време трајања професионалне рехабилитације, ако се професионална рехабилитација изводи у трајању од најмање 100 часова и ако особа са инвалидитетом није корисник новчане накнаде на основу незапослености, у складу са законом.

Особе са инвалидитетом запошљавају се под општим или под посебним условима.

Запошљавањем особа са инвалидитетом под општим условима сматра се запошљавање код послодавца без прилагођавања послова, радног места или послова и радног места.

Запошљавањем особа са инвалидитетом под посебним условима сматра се запошљавање код послодавца уз прилагођавање послова, радног места или послова и радног места.

Под прилагођавањем послова подразумева се прилагођавање радног процеса и радних задатака.

Под прилагођавањем радног места подразумева се техничко и технолошко опремање радног места, средстава за рад, простора и опреме – у складу са могућностима и потребама особе са инвалидитетом.

Прилагођавањем се може обезбедити и стручна помоћ, као подршка особи са инвалидитетом код увођења у посао или на радном месту, кроз саветовање, оспособљавање, услуге асистенције и подршку на радном месту, праћење при раду, развој личних метода рада и оцењивање ефикасности.

Закон уводи квотни систем и обавезу запошљавања особа са инвалидитетом за све послодавце који запошљавају 20 и више запослених. Обавеза је ступила на снагу 25. маја 2010. године.

Послодавац који запошљава од 20 до 49 запослених дужан је да запосли 1 особу са инвалидитетом.

Послодавац који запошљава 50 до 100 запослених дужан је да запосли 2 особе са инвалидитетом а онај који запошљава више од 100 дужан је да запосли по 1 особу са инвалидитетом на сваких додатних 50 запослених.

Закон предвиђа и подстицајне мере за послодавце који запосле особе са инвалидитетом:

- Послодавац који запосли особе са инвалидитетом које се запошљавају под посебним условима може да оствари право на рефундацију примерених трошкова прилагођавања радног места за запошљавање тих лица.
- Послодавац који запосли на неодређено време особу са инвалидитетом без радног искуства има право на субвенцију зараде до 75% укупних трошкова зараде са припадајућим доприносима за обавезно социјално осигурање, али не више од износа минималне зараде утврђене у складу с прописима о раду за ту особу у трајању од 12 месеци.

Поред запошљавања на отвореном тржишту рада, Закон предвиђа и могућност запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом у оквиру:

- 1) предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом;
- 2) радног центра;
- 3) социјалног предузећа и организације.

Закон детаљно уређује организацију и услове за рад предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом.

Радни центар јесте посебан облик установе која обезбеђује радно ангажовање као радно терапијску активност особа са инвалидитетом које се не могу запослити или одржати запослеће ни под општим ни под посебним условима, односно чији је радни учинак мањи од једне трећине радног учинка запосленог на уобичајеном радном месту.

Радни центар може да обавља делатност под условом да ангажује на радно терапијским активностима најмање пет особа са инвалидитетом, односно да ангажује на радно терапијским активностима најмање 80% особа са инвалидитетом у односу на укупан број радно ангажованих и запослених.

Радно ангажовање особа са инвалидитетом у радном центру јесте дуготрајан облик професионалне рехабилитације, у складу са психичким и физичким способностима и жељама особе са инвалидитетом и могућностима радног центра.

Радни центар могу да оснују Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, као и организације особа са инвалидитетом или организације њихових законских заступника.

Закон дефинише социјално предузеће као привредно друштво које се оснива за обављање делатности која је усмерена на задовољење потреба особа са инвалидитетом, и које, независно од укупног броја запослених, запошљава најмање једну особу са инвалидитетом.

Закон дефинише социјалну организацију као облик организовања који се оснива за обављање делатности која је усмерена на задовољење потреба особа са инвалидитетом и који запошљава најмање једну особу са инвалидитетом.

Социјално предузеће и организација дужни су да део прихода који остварују обављањем делатности улажу у унапређење услова рада, радних вештина, социјалне интеграције, животног стандарда и задовољења потреба особа са инвалидитетом.

Национална служба запошљавања прописала је својим Општим актом мере активне политике запошљавања особа са инвалидитетом.

Мере активне политике запошљавања особа са инвалидитетом су:

- 1) рефундација трошкова прилагођавања радног места;
- 2) субвенција зараде особа са инвалидитетом без радног искуства;
- 3) подршка samozapošljavanju;
- 4) мере и активности професионалне рехабилитације и
- 5) друге мере утврђене Акционим планом и различитим пројектима.

Радни односи

Закон о раду

Што се тиче остваривања права из радног односа, **Закон о раду** пружа следеће нормативе:

Запослени има право на одговарајућу зараду, безбедност и заштиту здравља на раду, здравствену заштиту, заштиту личног интегритета и друга права у случају болести, смањења или губитка радне способности и старости, материјално обезбеђење за време привремене незапослености, као и право на друге облике заштите, у складу са законом и општим актом.

Запослени млађи од 18 година и запослена особа са инвалидитетом имају право на посебну заштиту. Забрањена је непосредна и посредна дискриминација лица која траже запослење, као и запослених, с обзиром на пол, рођење, језик, расу, боју коже, старост, трудноћу, здравствено стање, односно инвалидност, националну припадност, вероисповест, брачни статус, породичне обавезе, сексуално опредељење, политичко или друго уверење, социјално порекло, имовинско стање, чланство у политичким организацијама, синдикатима или неко друго лично својство.

Непосредна дискриминација јесте свако поступање којим се лице које тражи запослење, као и запослени, ставља у неповољнији положај у односу на друга лица у истој или сличној ситуацији.

Посредна дискриминација постоји када одређена наизглед неутрална одредба, критеријум или пракса ставља или би ставила у неповољнији положај у односу на друга лица – лице које тражи запослење, као и запосленог, због одређеног својства, статуса, опредељења или уверења.

Дискриминација је забрањена у односу на:

- 1) услове за запошљавање и избор кандидата за обављање одређеног посла;

- 2) услове рада и сва права из радног односа;
- 3) образовање, оспособљавање и усавршавање;
- 4) напредовање на послу;
- 5) отказ уговора о раду.

Одредбе уговора о раду којима се утврђује дискриминација по неком од основа из овог закона су ништаве.

Не сматра се дискриминацијом прављење разлике, искључење или давање првенства у односу на одређени посао када је природа посла таква или се посао обавља у таквим условима да карактеристике повезане са неким од основа из члана 18. овог закона представљају стварни и одлучујући услов обављања посла, и да је сврха која се тиме жели постићи оправдана.

Одредбе закона, општег акта и уговора о раду које се односе на посебну заштиту и помоћ одређеним категоријама запослених, а посебно оне о заштити **особа са инвалидитетом***, жена за време породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, посебне неге детета, као и одредбе које се односе на посебна права родитеља, усвојитеља, старатеља и хранитеља – не сматрају се дискриминацијом.

Један од родитеља детета коме је неопходна посебна нега због тешког степена психофизичке ометености, осим за случајеве предвиђене прописима о здравственом осигурању, има право да, по истеку породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, одсуствује са рада или да ради са половином пуног радног времена, најдуже до навршених пет година живота детета.

Право утврђује надлежни орган за оцену степена психофизичке ометености детета, у складу са законом.

За време одсуствовања са рада, запослени има право на накнаду зараде, у складу са законом.

За време рада са половином пуног радног времена, у запослени има право на зараду у складу са општим актом или уговором о раду, а за другу половину пуног радног времена накнаду зараде у складу са законом.

Родитељ или старатељ, односно лице које се стара о особи оштећеној церебралном парализом, дечјом парализом, неком врстом плегије или оболелој од мишићне дистрофије и осталих тешких обољења, на основу мишљења надлежног здравственог органа, може на свој захтев да ради са непуним радним временом, али не краћим од половине пуног радног времена.

Запослени који ради са непуним радним временом има право на одговарајућу зараду, сразмерно времену проведеном на раду, у складу са законом, општим актом или уговором о раду.

Законом о раду у члану 101. утврђена је обавеза послодавца да запосленој особи са инвалидитетом обезбеди обављање послова у складу са радном способношћу те особе. Изменама и допунама истог у члан 102. унет је нов став 2. којим је утврђено да уколико послодавац не може запосленом да обезбеди одговарајући посао у смислу члана 101. овог закона, запослени се сматра вишком у смислу члана 179. став 5. тачка 1) овог закона.

Област запошљавања особа са инвалидитетом регулисана је бројним законским и подзаконским актима:

- Закон о раду

- Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом („Сл. гласник РС“, бр. 36/09 и 32/13)
- Закон о безбедности и здрављу на раду („Сл. гласник РС“, број 101/05)
- Правилник о коришћењу средстава Националне службе за запошљавање („Сл. гласник РС“, бр. 88/04, 32/05 и 92/06).

Пензијско и инвалидско осигурање

Систем пензијског и инвалидског осигурања у Србији заснива се на финансирању пензија, што значи да сви који раде и остварују приход, по принципу обавезности, издвајају кроз доприносе средства за финансирање пензија и других права из пензијског и инвалидског осигурања. Суштински смисао овог осигурања је да се материјална и социјална сигурност обезбеђује радом до настанка неких од ризика који су као такви дефинисани у систему пензијског и инвалидског осигурања.

Пензијско и инвалидско осигурање обезбеђује и спроводи Фонд за пензијско-инвалидско осигурање (Фонд ПИО), и филијале Фонда код којих је осигураник био осигуран.

Пензијско и инвалидско осигурање обухвата:

- обавезно пензијско и инвалидско осигурање (које се уређује Законом о ПИО)
- добровољно пензијско и инвалидско осигурање (осигурање којим се на основу уговора могу обезбедити права из обавезног ПИО или већи обим тих права).

Обавезно осигурана лица (осигураници) су:

- запослени
- лица која самостално обављају делатност
- пољопривредници.

Обавезно пензијско-инвалидско осигурање, подразумева обезбеђивање права за случај:

- старости-старосна пензија и превремена старосна пензија,
- инвалидности-инвалидска пензија,
- смрти - породична пензија,
- телесног оштећења проузрокованог на раду или професионалном болешћу,
- за случај потребе за помоћи и негом другог лица – право на новчану накнаду за помоћ и негу другог лица.

Старосна и превремена старосна пензија

Право на старосну пензију могу остварити:

- 1) кад наврши 65 година живота и најмање 15 година стажа осигурања;
- 2) кад наврши 45 година стажа осигурања.

Изузетно, међутим, чланом 19а Закона о пензијском и инвалидском осигурању, осигурана жена која наврши најмање 15 година стажа осигурања, стиче право на старосну пензију кад наврши одређен број година живота, у зависности у којој години остварује право на старосну пензију. Тако осигурана жена остварује право на старосну пензију:

- 1) у 2015. години са 60 година и шест месеци живота;
- 2) у 2016. години са 61 годином живота;
- 3) у 2017. години са 61 годином и шест месеци живота;
- 4) у 2018. години, 62 године живота;*
- 5) у 2019. години, 62 године и шест месеци живота;*
- 6) у 2020. години, 63 године живота;*
- 7) у 2021. години, 63 године и два месеца живота;*
- 8) у 2022. години, 63 године и четири месеца живота;*
- 9) у 2023. години, 63 године и шест месеци живота;*
- 10) у 2024. години, 63 године и осам месеци живота;*
- 11) у 2025. години, 63 године и десет месеци живота;*
- 12) у 2026. години, 64 године живота;*
- 13) у 2027. години, 64 године и два месеца живота;*
- 14) у 2028. години, 64 године и четири месеца живота;*
- 15) у 2029. години, 64 године и шест месеци живота;*
- 16) у 2030. години, 64 године и осам месеци живота;*
- 17) у 2031. години, 64 године и десет месеци живота

Законом је даље уређено право на превремену старосну пензију које стиче осигураник кад наврши најмање 40 година стажа осигурања и најмање 60 година живота. И код ове врсте пензије, поменути закон је уређен прелазни период, у зависности од тога у којој календарској години се остварује право, тако да је:

- 1) у 2015. години потребно имати 40 година стажа осигурања и најмање 55 година живота (мушкарац), односно 36 година и четири месеца стажа осигурања и најмање 54 године и четири месеца живота (жена);
- 2) у 2016. години потребно имати 40 година стажа осигурања и најмање 55 година и осам месеци живота (мушкарац), односно 37 година стажа осигурања и 55 година живота (жена);
- 3) у 2017. години потребно имати 40 година стажа осигурања и најмање 56 година и четири месеца живота (мушкарац), односно 37 година и шест месеци стажа осигурања и најмање 55 година и осам месеци живота (жена);
- 4) у 2018. години, 40 година стажа осигурања и најмање 57 година живота (мушкарац), односно 38 година стажа осигурања и најмање 56 година и четири месеца живота (жена);*
- 5) у 2019. години, 40 година стажа осигурања и најмање 57 година и осам месеци живота (мушкарац), односно 38 година и шест месеци стажа осигурања и најмање 57 година живота (жена);*
- 6) у 2020. години, 40 година стажа осигурања и најмање 58 година и четири месеца живота (мушкарац), односно 39 година стажа осигурања и најмање 57 година и осам месеци живота (жена);*
- 7) у 2021. години, 40 година стажа осигурања и најмање 59 година живота (мушкарац), односно 39 година и четири месеца стажа осигурања и најмање 58 година и четири месеца живота (жена);*
- 8) у 2022. години, 40 година стажа осигурања и најмање 59 година и шест месеци живота (мушкарац), односно 39 година и осам месеци стажа осигурања и најмање 59 година живота (жена);*
- 9) у 2023. години, 40 година стажа осигурања и најмање 60 година живота (мушкарац), односно 40 година стажа осигурања и најмање 59 година и шест месеци живота (жена).*

Инвалидска пензија

За стицање права на инвалидску пензију, потребно је да код осигураника настане потпуни губитак радне способности односно кад код професионалног војног лица настане потпуни губитак способности за професионалну војну службу и када код полицијског службеника настане потпуни губитак радне способности за професионално вршење полицијских послова због промена у здравственом стању проузрокованих повредом на раду, професионалном болешћу, повредом ван рада или болешћу, које се не могу отклонити лечењем или медицинском рехабилитацијом.

Значи, инвалидност постоји само ако дође до потпуног губитка радне способности, а губитак способности везује се за било који посао. Промене у здравственом стању морају бити трајне природе.

Повредом на раду сматра се повреда која се догодила у просторној, временској и узрочној повезаности са обављањем посла осигураника.

Професионалне болести јесу одређене болести проузроковане непосредним утицајем процеса и услова рада на радним местима односно пословима које осигураник обављапро узрокована непосредним и краткотрајним механичким, физичким или хемијским дејством, наглим променама положаја тела, изненадним оптерећењем тела или другим променама физиолошког стања организма..

Осигураник код кога настане потпуни губитак радне способности, стиче право на инвалидску пензију: 1) ако је инвалидност проузрокована повредом на раду или професионалном болешћу; 2) ако је инвалидност проузрокована повредом ван рада или болешћу – под условом да је губитак радне способности настао пре навршења година живота прописаних за стицање права на старосну пензију и да има навршених пет година стажа осигурања.*

Породична пензија

У случају смрти осигураника, пензијским и инвалидским осигурањем обезбеђује се члановима уже породице материјална и социјална сигурност кроз право на породичну пензију.

Право на породичну пензију могу остварити чланови породице:

- умрлог осигураника који је навршио најмање пет година стажа осигурања или је испунио услове за инвалидску пензију,
- умрлог корисника старосне или инвалидске пензије.

Члановима уже породице сматрају се:

- 1) супружник и ванбрачни партнер у складу са прописима којима се уређују породични односи;*
- 2) деца (рођена у браку или ван брака или усвојена, пасторчад коју је осигураник, односно корисник права издржавао, унучад, браћа и сестре и друга деца без родитеља, односно деца која имају једног или оба родитеља који су потпуно неспособни за рад, а коју је осигураник, односно корисник права издржавао);
- 3) родитељи (отац и мајка, очух и маћеха и усвојиоци) које је осигураник, односно корисник права издржавао. Дете стиче право на породичну пензију и она му припада док траје неспособност за самосталан живот и рад, настала после узраста до кога се деци обезбеђује право на породичну пензију, а пре смрти осигураника односно корисника права, под условом да га је осигураник односно корисник права издржавао до своје смрти.

Инвалидно дете, у складу са прописима о разврставању деце ометене у развоју, стиче право на породичну пензију и после престанка запослења, односно обављања самосталне делатности.

Новчана накнада за телесно оштећење проузроковано повредом на раду, односно професионалном болешћу

Телесно оштећење постоји кад код осигураника настане губитак, битније оштећење или знатнија онеспособљеност појединих органа или делова тела, што отежава нормалну активност организма и изискује веће напоре у остваривању животних потреба, без обзира на то да ли проузрокује или не проузрокује инвалидност. Право на новчану накнаду за случај телесног оштећења може се остварити само уколико је телесно оштећење настало услед повреде на раду или професионалне болести. Осигураник код кога телесно оштећење проузроковано повредом на раду или професионалном болешћу износи најмање 30%, стиче право на новчану накнаду.

Телесна оштећења разврставају се према тежини у осам степени, и то тако што први степен оштећења представља 100% телесног оштећења, а осми степен 30% телесног оштећења.

Када код осигураника код кога је раније настало телесно оштећење проузроковано повредом на раду или професионалном болешћу испод 30% дође до погоршања тог телесног оштећења или настане нов случај телесног оштећења проузрокованог повредом на раду или професионалном болешћу, тако да укупно телесно оштећење износи 30% или више, осигураник стиче право на новчану накнаду за телесно оштећење у одговарајућем проценту према новом степену телесног оштећења који се одређује на основу новог стања укупног телесног оштећења.

Право на новчану накнаду за помоћ и негу другог лица

Законом о пензијском и инвалидском осигурању потврђено је право на новчану накнаду за помоћ и негу другог лица. Члан 41а. Закона предвиђа да право на новчану накнаду за помоћ и негу другог лица, има осигураник и корисник пензије, коме је због природе и тежине стања повреде или болести утврђена потреба за помоћи и негом за обављање радњи ради задовољавања основних животних потреба.

Закон дефинише да потреба за помоћи и негом другог лица постоји код лица које је непокретно, или које због тежине и природе трајних болести и болесног стања није способно да се самостално креће ни у оквиру стана уз употребу одговарајућих помагала, нити да се само храни, свлачи, облачи и да одржава основну личну хигијену, код слепог лица које је изгубило осећај светлости са тачном пројекцијом и код лица које постиже вид са корекцијом до 0,05.

Остваривање права из пензијско-инвалидског осигурања

Права из пензијског и инвалидског осигурања (права за случај инвалидности и права по основу смрти проузрокована повредом на раду) остварују се код Фонда код кога је осигураник последњи пут био осигуран или код Фонда код кога је навршен претежан стаж осигурања (старосна пензија).

Фонд код кога је осигураник последњи пут био осигуран надлежан је и кад се права из пензијског и инвалидског осигурања остварују по основу међународних уговора.

Захтев за остваривање права на пензију подноси се Фонду код кога је осигураник последњи пут био осигуран.

Ако је инвалидност односно смрт осигураника проузрокована повредом на раду или професионалном болешћу, инвалидска односно породична пензија остварена по том основу у целости пада на терет Фонда код кога је право остварено. У поступку Фонд је дужан да осигураницима и корисницима права пружа стручну помоћ.

Корисник права је дужан да Фонду благовремено пријави промену која је од утицаја на право односно обим коришћења права.

Када је за решавање о праву из пензијског и инвалидског осигурања потребно утврђивање постојања инвалидности, телесног оштећења, узрока инвалидности и телесног оштећења, потпуне неспособности за рад и неспособности за самосталан живот и рад, Фонд утврђује те чињенице на основу налаза, мишљења и оцене органа вештачења чије се образовање и начин рада уређује општим актом Фонда.

Налаз, мишљење и оцена подлеже контроли коју врши орган фонда утврђен општим актом. У обављању контроле, може се дати сагласност или примедба.

Примедба којом се указује на уочене недостатке и даје упутство за њихово отклањање, обавезна је за органе који су вршили вештачење.

Поступак за остваривање права на новчану накнаду за телесно оштећење покреће се на захтев осигураника односно корисника права, на основу медицинске документације.

Поступак за остваривање права на новчану накнаду за телесно оштећење покреће се и по службеној дужности на основу мишљења органа вештачења датог приликом вештачења о инвалидности, у складу са општим актом фонда.

Промене у стању инвалидности које су од утицаја на право на инвалидску пензију признату правоснажним решењем, утврђују се у поступку покренутом на захтев осигураника, односно по службеној дужности.

Фонд одређује обавезан контролни преглед корисника права, најкасније у року од три године од дана утврђивања инвалидности, осим у случајевима предвиђеним општим актом Фонда.

Пензије и новчане накнаде утврђују се у месечном износу и исплаћују уназад.

Права из пензијског и инвалидског осигурања престају када, у току њиховог коришћења, престану да постоје услови за стицање и остваривање тих права.

Права престају и кад корисник оствари право из овог осигурања код организације за обавезно пензијско и инвалидско осигурање државе која је формирана на подручју претходне Југославије, ако међународним уговором није другачије одређено.

Када се право на инвалидску пензију остварује после престанка запослења односно осигурања, а инвалидност је постојала пре подношења захтева, инвалидска пензија исплаћује се од дана настанка инвалидности, али највише за шест месеци уназад од дана подношења захтева.

Поступак за остваривање права по основу инвалидности покреће фонд на захтев осигураника на основу предлога за утврђивање инвалидности. Предлог даје изабрани лекар, у складу са законом, а сагласност на предлог даје лекарска комисија у здравственој установи.

Ако не постоји сагласност комисије, трошкове поступка сноси осигураник који је поднео захтев.

Новчана накнада за телесно оштећење исплаћује се од дана настанка телесног оштећења, али највише за шест месеци уназад од дана подношења захтева, ако је телесно оштећење постојало пре подношења захтева.

Осигураник односно корисник права на новчану накнаду за телесно оштећење који по посебним прописима стекне право на новчану накнаду по основу истог телесног оштећења може по сопственом избору да користи само једно од тих права, ако посебним прописима није друкчије одређено.

За остваривање права из пензијског и инвалидског осигурања надлежан је Фонд за пензијско и инвалидско осигурање (филијала Фонда) код кога је осигураник био осигуран у моменту стицања основа инвалидности, којима се сва заинтересована лица могу обратити за остваривање права из пензијског и инвалидског осигурања.

Пензијско инвалидско осигурање уређено је:

- Законом о пензијском и инвалидском осигурању.

Пореске и царинске олакшице

У правном систему Србије, особе са инвалидитетом подлежу ослобађању од плаћања разних пореских и царинских оптерећења.

Оваквим начином регулисања, олакшице у систему плаћања, остварују се на основу Закона о порезу на промет који прописује (између осталог) да се порез на промет производа, односно **порез на промет услуга, не плаћа на:**

- лекове који су наведени у листи лекова који се прописују и издају на терет средстава за здравствено осигурање
- материјал за дијализу
- крв и крвне продукте
- ортотичка и протетичка средства
- медицинска средства – производи који се хируршки уграђују у организам.

Пореска ослобођења

Порез на промет услуга не плаћа се на услуге из области здравства, науке, културе, образовања (основног, средњег, вишег и високог), социјалне заштите и спорта. Закон о порезу на добит предузећа прописује да се ослобађа плаћања пореза на добит предузећа, предузеће за радно оспособљавање, професионалну рехабилитацију и запошљавање инвалидних лица, сразмерно учешћу тих лица у укупном броју запослених.

Закон о порезу на употребу, држање и ношење добара

Законом о порезу на употребу, држање и ношење добара прописано је да порез на употребу моторних возила не плаћају:

- 1) особа са инвалидитетом са 80 или више процената телесног оштећења, на једно путничко моторно возило које се на њено име прво региструје у једној години, уз доказе о испуњењу прописаних услова;
- 2)* особа са инвалидитетом код којих постоји телесно оштећење које има за последицу неспособност доњих екстремитета ногу од 60 или више процената, на

једно путничко моторно возило које се на њено име прво региструје у једној години, уз доказе о испуњењу прописаних услова;

2а) законски заступници вишеструко ометене деце која су у отвореној заштити, односно о којима законски заступници непосредно брину – на једно путничко моторно возило које се на њихово име, односно на име једног од њих, прво региструје у једној години**, уз доказе о испуњености прописаних услова;

3) здравствене установе основане од стране Републике Србије, аутономне покрајине или јединице локалне самоуправе, чији је власник Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, у потпуности или у већинском делу – за амбулантна возила;

4) организације особа са инвалидитетом основане са циљем пружања помоћи лицима са инвалидитетом, које су регистроване у складу са законом – за возила прилагођена искључиво за превоз њихових чланова;

Особе са инвалидитетом, односно организације особа са инвалидитетом могу, на основу Царинског закона остварити право на ослобађање плаћања увозних дажбина, и то на предмете намењене за образовање, запошљавање или побољшање друштвеног положаја особа са инвалидитетом, путничке аутомобиле и друга моторна возила конструисана првенствено за превоз лица посебно израђена или прилагођена за употребу од стране особа са инвалидитетом, као и на резервне делове, компоненте или додатке који су посебно направљени за те производе.

Роба која је била ослобођена од плаћања увозних дажбина у року од три године од дана стављања у слободан промет, не може се отуђити, дати на коришћење другом лицу или друкчије употребити, осим у сврхе за које је била ослобођена од плаћања увозних дажбина, пре него што се увозне дажбине плате. Ова роба не може се давати у залог, на позајмицу или као обезбеђење за извршење друге обавезе. Одредба се односи и на употребљаване путничке аутомобиле и друга моторна возила. Рок за нове путничке аутомобиле и друга моторна возила из овог закона је пет година.

Ослобођење правних и других лица од плаћања увозних дажбина

Ослобођени су од плаћања увозних дажбина следећа правна лица:

- организације Црвеног крста - на робу коју увезу из иностранства, која се не производи у Србији, а која служи за извршавање њихових хуманитарних задатака
- предузећа за професионално оспособљавање и запошљавање инвалида – на опрему и резервне делове који се не производе у земљи, а користе се за професионално оспособљавање и радно ангажовање инвалида.

Сходно Закону о порезу на доходак грађана („Сл. гласник РС“, бр. 24/01, 80/02 - др. закон, 80/02, 135/04, 62/06, 65/06 - исправка, 31/09, 44/09, 18/10, 50/11, 91/11 - УС, 93/12, 114/12 - УС, 47/13, 48/13 - исправка, 108/13, 57/14, 68/14 – др. Закон, 112 од 30. децембра 2015, 113 од 17. децембра 2017, 95 од 8. децембра 2018, 86 од 6. децембра 2019, 153 од 21. децембра 2020, 44 од 29. априла 2021) и Закону о доприносима за обавезно социјално осигурање („Сл. гласник РС“, бр. 84/04, 61/05, 62/06, 5/09, 52/11, 101/11, 7/12 – усклађени дин. изн., 8/13 - усклађени дин. изн., 47/13, 108/13, 6/14 - усклађени дин. изн., 57/14, 68/14 – др. Закон и 5/15 - усклађени дин. изн.), послодавац који запосли особу са инвалидитетом која је регистрована као незапослена код

Националне службе запошљавања ослобађа се плаћања пореза на њену зараду и доприноса за обавезно социјално осигурање у трајању од 3 године.

Не плаћа се порез на зараде особа са инвалидитетом запослених у предузећу за радно оспособљавање и запошљавање особа са инвалидитетом.*

Не плаћа се порез на доходак грађана на примања остварена по основу:

- 1) прописа о правима ратних инвалида;
- 2) примања, осим накнаде зараде (плате), која се остварују у складу са законом којим се уређује финансијска подршка породици са децом;^{*6}
- 3) накнада за помоћ и негу другог лица^{*6} и накнада за телесно оштећење;
4.) пензија, накнада уз пензију^{*7} и инвалиднина које се остварују по основу права из обавезног пензијског и инвалидског осигурања, односно војног осигурања^{**};

Сходно одредбама Закона о јавним путевима особе са инвалидитетом ослобођене су плаћања годишње накнаде за употребу јавног пута за моторна возила особа са инвалидитетом и моторна возила организација особа са инвалидитетом (члан 23).

Сходно одредбама Закона о безбедности саобраћаја на путевима возило које је подешено да њиме управља особа са инвалидитетом може, на захтев те особе, бити означено налепницом чији изглед, садржај, начин постављања и ближе услове за издавање утврђује министар надлежан за послове саобраћаја. Поменути налепницу издаје надлежни орган јединице локалне самоуправе.

Особе са инвалидитетом могу ближе информације о поступку и условима за издавање налепнице добити код надлежних органа локалне самоуправе на чијој територији имају пребивалиште.

Повластице у унутрашњем путничком саобраћају

У правном систему Републике Србије особама са инвалидитетом пружају се повластице у унутрашњем путничком саобраћају.

Повластице се односе на следећа лица:

- слепа лица;
- лица оболела од дистрофије и сродних мишићних и неуромишићних болести;
- лица оболела од плегија;
- лица оболела од церебралне и дечије парализе и мултиплекс склерозе
- као и пратиоци ових лица.

Ова лица имају право на повластице у унутрашњем путничком саобраћају под условом да имају пребивалиште у Републици Србији.

У унутрашњем путничком саобраћају слепо лице и лице оболело од дистрофије и сродних мишићних и неуромишићних болести, плегија, церебрална и дечија парализе и мултиплекс склерозе има у току једне календарске године право на шест путовања са повластицом у износу:

- 75% од редовне цене за путовање железничким, друмским и поморским, односно речним саобраћајем;

- 50% од редовне цене превоза за путовање ваздушним саобраћајем.

Једним путовањем у унутрашњем путничком саобраћају сматра се одлазак из полазног у одредишно место (вожња у одласку) и повратак из одредишног у полазно место (вожња у повратку).

Пратилац има право на бесплатну возњу у железничком, друмском и поморском, односно речном саобраћају и на повластицу од 50% од редовне цене возње у ваздушном саобраћају, у случајевима кад прати инвалидно лице, путује по то лице или се враћа после праћења таквог лица.

Инвалидно лице и његов пратилац имају право на повластице за превоз у било ком разреду, односно класи, у возу (пословни, експресни, брзи и путнички), односно на броду, као и за економску класу у авиону.

Право на повластицу особа са инвалидитетом остварује на основу књижице за повлашћену возњу. Књижицу издаје:

- Савез слепих и слабовидих Србије за слепа лица,
- Савез дистрофичара Србије за лица оболела од дистрофије и сродних мишићних и неуромишићних болести,
- Савез параплегичара и квадриплегичара Србије за лица са параплегијом и квадриплегијом,
- Савез за церебралну и дечју парализу за лица оболела од церебралне и дечије парализе,
- Друштво мултиплекс склерозе Србије за лице оболело од мултиплекс склерозе.

Што се тиче повластица приликом паркирања и заустављања возила, особе са инвалидитетом остварују права зависно од аутономних прописа локалних власти.

Зато је потребно да се заинтересована лица обратe општини на којој имају пребивалиште и да стране надлежних органа за питање саобраћаја буду информисани о могућностима повлашћеног третмана када је у питању паркирање и заустављање возила на територији на којој врше превоз сопственим возилом.

У великим градским срединама, постоје видно обележена места за паркирање возила особа са инвалидитетом.

Ову област уређује: Закон о повластицама у унутрашњем путничком саобраћају инвалидних лица („Сл. гласник РС“, бр. 22/93, 25/93 и 101/05)

Правилник о начину остваривања права инвалидних лица на повластице у унутрашњем путничком саобраћају („Сл. гласник РС“, бр. 31/93, 05/94 и 38/94)

За остваривање права о повластицама у унутрашњем саобраћају потребно је да се заинтересована лица обратe наведеним Савезима.

Приступачност

Закон о планирању и изградњи

Законом о планирању и изградњи („Сл. гласник РС“, бр. 72/09, 81/09 – испр., 64/10 – одлука УС, 24/11, 121/12, 42/13 – одлука УС, 50/13 – одлука УС, 98/13 – одлука УС, 132/14 и 145/14) у члану 5. прописано је да се објекти високоградње јавне и пословне намене морају пројектовати и градити тако да особама са инвалидитетом, деци и старим особама омогућава несметан приступ, кретање, боравак и рад. Стамбене и стамбено-пословне зграде са десет и више станова морају се пројектовати и градити

тако да се особама са инвалидитетом, деци и старим особама омогућава несметан приступ, кретање, боравак и рад.

Извођење радова на уклањању препрека за особе са инвалидитетом врши се на основу решења којим се одобрава извођење тих радова које издаје орган надлежан за издавање грађевинске дозволе.

Новчаном казном од 300.000 динара казниће се за прекршај привредно друштво или друго правно лице које је инвеститор објекта ако не обезбеди приступ објекту особама са инвалидитетом у складу са стандардима приступачности.

За овај прекршај казниће се и одговорно лице у привредном друштву или другом правном лицу, новчаном казном од 10.000 до 50.000 динара.

Захтев за покретање прекршајног поступка подноси надлежни урбанистички инспектор.

Правилник о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објекта, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама

Подзаконским правним актом, **Правилником о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објекта, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама** („Сл. гласник РС“, број 22/15) прописани су стандарди којима се ближе дефинишу обавезне техничке мере и услови пројектовања, планирања и изградње објекта, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама. Приступачност се односи на зграде јавне и пословне намене, као и на друге објекте за јавну употребу као што су улице, тргови, паркови и сл. Правилник се односи и на стамбене и пословно-стамбене зграде са десет и више станова.

Објекти за јавно коришћење, у смислу овог правилника јесу:

- банке,
- болнице,
- домови здравља,
- домови за старе,
- објекти културе,
- објекти за потребе државних органа, органа територијалне аутономије и локалне самоуправе,
- пословни објекти,
- поште,
- рехабилитациони центри,
- саобраћајни терминали,
- спортски и рекреативни објекти,
- угоститељски објекти,
- хотели,
- хостели,
- школе и
- други објекти.

Обавезни елементи приступачности су:

- 1) Елементи приступачности за савладавање висинских разлика;

- 2) Елементи приступачности кретања и боравка у простору - стамбене зграде и објекти за јавно коришћење;
- 3) Елементи приступачности јавног саобраћаја.

Обавезни елементи приступачности примењују се одабиром најповољнијег решења у односу на намену, ако није другачије предвиђено међународним стандардима који уређују област јавног саобраћаја (ИАТА, УИЦ и сл.).

Закон о кретању уз помоћ пса водича

Народна скупштина Републике Србије је у марту 2015. године усвојила **Закон о кретању уз помоћ пса водича** („Сл. гласник РС, број 29/15). Овим законом уређује се право особа са инвалидитетом на кретање уз помоћ пса водича у јавном превозу, објектима и површинама у јавној употреби и у радном простору. Особа са инвалидитетом која се креће уз помоћ пса водича јесте слепо или слабовидо лице, лице које користи инвалидска колица и свако друго лице које има статус особе са инвалидитетом у складу са законом које се креће уз помоћ пса водича. Пас водич је пас који се користи као подршка у кретању или у терапеутске, рехабилитацијске или друге сличне потребе особа са инвалидитетом, а који је прошао посебну обуку у складу са законом и који је видно обележен адекватном опремом. Инструктор пса водича је лице које обавља послове обуке пса водича.

Право на кретање уз помоћ пса водича подразумева слободан приступ и кретање у јавном превозу, објектима и површинама у јавној употреби и у радном простору, као и у сваком другом простору. Особа која се креће уз помоћ пса водича има право на коришћење свих превозних средстава у јавном превозу, укључујући и задржавање на свим просторима који су предвиђени за путнике.

Особа која се креће уз помоћ пса водича има право коришћења свих објеката у јавној употреби, као што су објекти државних органа, органа аутономне покрајине и локалне самоуправе, као и других органа и организација, правних и физичких лица, објекти у области образовања, социјалне и здравствене заштите, културе, спорта, туризма, угоститељства и других делатности.

Особа која се креће уз помоћ пса водича има право на слободан приступ и боравак на јавним површинама као што су јавне саобраћајнице, тргови, улице, пешачки прелази, паркови, зелене површине и друге површине за кретање и боравак лица. Особа која се креће уз помоћ пса водича има право на слободан приступ и боравак у радном простору, односно простору у којем особа која се креће уз помоћ пса водича обавља послове.

Новчаном казном од 200.000,00 до 500.000,00 динара казниће се за прекршај правно лице ако особи која се креће уз помоћ пса водича или инструктору пса водича забрани или не омогући:

- 1) право на коришћење свих превозних средстава у јавном превозу, укључујући и задржавање на свим просторима који су предвиђени за путнике (чл. 4. ст. 1);
- 2) бесплатан превоз за пса водича (члан 4. став 2);
- 3) коришћење објеката у јавној употреби (члан 5. став 1);
- 4) бесплатан улазак за пса водича у објекте у јавној употреби (члан 5. ст. 2);
- 5) слободан приступ и боравак на јавним површинама (члан 6);
- 6) слободан приступ и боравак у радном простору, односно простору у којем лице које се креће уз помоћ пса водича обавља послове (члан 7).

Ову област уређују:

- Закон о јавним путевима

- Закон о планирању и изградњи
- Закон о кретању уз помоћ пса водича.

Закон о железници

Закон о железници¹ прописује да минимални стандарда квалитета услуга нарочито обухвата пружање помоћи особама са инвалидитетом и особама са смањеном покретљивошћу.(члан 93). Железнички превозници и продавци карата који нуде уговоре о превозу путника у име једног или више железничких превозника пружају путницима, према захтеву, најмање информацију о путовању, пре и у току путовања у регионалном, даљинском и међународном превозу, за које железнички превозник нуди уговор о превозу, укључујући и информације о приступачности, условима приступа и постојању просторија у возу намењених особама са инвалидитетом и особама са смањеном покретљивошћу (члан 95).

Железнички превозници и управљачи станица, уз активно учешће репрезентативних организација особа са инвалидитетом и особа са смањеном покретљивошћу утврђују или уводе недискриминативна правила приступа у сврху превоза особа са инвалидитетом и особа са смањеном покретљивошћу. Резервације и карте се продају особама са инвалидитетом и особама са смањеном покретљивошћу без додатних трошкова. Железнички превозник, продавац карата или организатор путовања не могу одбити прихватање резервације, или издавање карте, особи са инвалидитетом или особи са смањеном покретљивошћу, или захтевати да ова особа буде у пратњи друге особе, све док то није неопходно у складу са правилима приступа (члан 99). По захтеву, железнички превозник, продавац карата или организатор путовања пружају особама са инвалидитетом и особама са смањеном покретљивошћу информације о приступачности железничких услуга и о условима приступа возним средствима у складу са правилима приступа и информишу особе са инвалидитетом и особе са смањеном покретљивошћу о расположивом простору у возу (члан 100).

Новчаном казном од 300.000 до 1.000.000 динара казниће се за прекршај привредно друштво или друго правно лице:

1. ако не утврди стандарде квалитета услуга превоза путника и не спроводе систем управљања квалитетом са циљем одржања квалитета услуга (члан 93. став 1)
2. ако особама са инвалидитетом и особама са смањеном покретљивошћу наплати резервацију или карту уз додатни трошак (члан 99. став 2);
3. ако одбије прихватање резервације или издавање карте особи са инвалидитетом или особи са смањеном покретљивошћу, или захтева да ова особа буде у пратњи друге особе, све док то није неопходно у складу са правилима приступа из члана 99. став 1. овог закона (члан 99. став 3);
4. ако не пружи особама са инвалидитетом и особама са смањеном покретљивошћу информације о приступачности железничких услуга и о условима приступа возним средствима у складу са правилима приступа из члана 99. став 1. и не информише особе са инвалидитетом и особе са смањеном покретљивошћу о расположивом простору у возу (члан 100);

Закон о безбедности саобраћаја на путевима

¹ „Сл. гласник РС”, број 41/2018

Закон о безбедности саобраћаја на путевима² између осталог уређује издавање налепница за возила за особе са инвалидитетом (члан 1). Закон даје статус пешака и особама са инвалидитетом дефинишући неадекватно инвалидска колица као колица за немоћна лица (члан 7, тачка 69). Слепа особа која самостално учествује у саобраћају као пешак, треба да се креће уз помоћ белог штапа и/или обученог пса водича. Возило које је подешено да њиме управља особа са инвалидитетом може, на захтев те особе, бити означено налепницом чији изглед, садржај, начин постављања и ближе услове за издавање утврђује министар надлежан за послове саобраћаја. Ознаку издаје надлежни орган јединице локалне самоуправе (члан 24). Једнообразна налепница за паркирање возила регистрованих на особу са инвалидитетом на посебно означеним паркинг местима важи на целој територији Републике Србије али локалне самоуправе су надлежне да прописују критеријуме за издавање налепнице па не постоје уједначени јединствени критеријуми. Забрањено је заустављање и паркирање возила на тракама за кретање особа са инвалидитетом као и на паркинг местима резервисаним за возила за особе са инвалидитетом, осим уколико возило не поседује ознаку за паркирање (члан 66).

Медију

Народна скупштина усвојила је сет закона о медијским сервисима и то Закон о информисању и медијима, Закон о електронским медијима и Закон о јавним медијским сервисима.

Закон о јавном информисању и медијима предвиђа да Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе у циљу заштите интереса особа са инвалидитетом и обезбеђивања њиховог равноправног уживања права на слободу мишљења и изражавања, предузима мере којима им се омогућава да несметано примају информације намењене јавности, у примереном облику и применом одговарајуће технологије, и обезбеђује део средстава или других услова за рад медија који објављују информације на знаковном језику или Брајевом писму или на други начин омогућавају тим лицима да несметано остварују права у јавном информисању (члан 12). Закон прописује да је информисање особа са инвалидитетом јавни интерес у области јавног информисања (члан 15).

Закон о електронским медијима предвиђа заштиту права особа са инвалидитетом чланом 52; Пружалац медијске услуге је дужан да, у складу са својим финансијским и техничким могућностима, свој програм и садржај учини доступним особама оштећеног слуха, односно вида. Регулатор подстиче пружаоца медијске услуге да свој програм и садржај учини доступним особама оштећеног слуха, односно вида.

Медијске услуге цивилног сектора пружају се ради задовољавања специфичних интереса појединих друштвених група (националне мањине, омладина, стари, особе са инвалидитетом итд.) и организација грађана, а не ради стицања добити. Пружалац медијске услуге из става 1. овог члана може бити удружење, задужбина, фондација, црква и верска заједница. Садржај програма који производи пружалац медијске услуге мора бити у вези са облашћу деловања пружалца медијске услуге. На медијске услуге сходно се примењују одредбе закона који уређује обавезе пружаоца медијске услуге јавног сервиса у остваривању општег интереса. Средства за пружање медијске услуге могу се обезбедити из јавних средстава намењених пројектном суфинансирању, као и

² "Сл. гласник РС", бр. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013 - одлука УС, 55/2014, 96/2015 - др. закон, 9/2016 - одлука УС, 24/2018, 41/2018, 41/2018 - др. закон, 87/2018 и 23/2019

из донација, прилога грађана, спонзорства и других извора прихода, у складу са посебним законом (члан 72).

Закон о јавним медијским сервисима предвиђа да је јавни интерес који јавни медијски сервис остварује кроз своје програмске садржаје између осталог и задовољавање потреба у информисању свих делова друштва без дискриминације, водећи рачуна нарочито о друштвено осетљивим групама као што су деца, омладина и стари, мањинске групе, особе са инвалидитетом, социјално и здравствено угрожени и др. (члан 7). У остваривању јавног интереса из члана 7. јавни медијски сервис дужан је да уважава језичке и говорне стандарде, како већинског становништва тако, у одговарајућој сразмери, и националних мањина на подручју на коме сепрограм емитује као и језичке и говорне стандарде глувих и наглувих особа (члан 8). Јавни медијски сервис дужан је да у програмима користи српски језик, ћирилично писмо и знаковни језик као облик комуникације глувих и наглувих особа (члан 9).

Од обавезе плаћања таксе ослобађа се физичко лице, власник мерила електричне енергије, које живи у једночланом домаћинству или је хранилац породице у вишечланом домаћинству, уколико је:

- 1) особа са инвалидитетом са 100% телесног оштећења;
- 2) особа са инвалидитетом са мање од 100% телесног оштећења, ако јој је, у складу са одредбама посебних прописа, признато право на додатак за туђу негу и помоћ;
- 3) лице које је трајно изгубило слух или слепо лице...

Од обавезе плаћања таксе ослобађају се и установе које се у смислу закона који уређује област социјалне заштите сматрају установама за смештај корисника, образовно-васпитне установе, здравствене установе и организације особа са инвалидитетом и предузећа за радно оспособљавање и запошљавање особа са инвалидитетом.

Закон о електронској управи³ даје правни оквир за обављање послова управе државних органа и организација, органа и организација покрајинске аутономије, органа и организација јединица локалне самоуправе, установа, јавних предузећа, посебних органа преко којих се остварује регулаторна функција и правних и физичких лица којима су поверена јавна овлашћења употребом информационо-комуникационих технологија, односно услови за успостављање, одржавање и коришћење интероперабилних информационо-комуникационих технологија органа. Свако има права да користи услугу електронске управе у складу са овим законом. Сви корисници услуге електронске управе на једнак начин и под једнаким условима имају приступ електронским подацима и документима и равноправни су у остваривању овог права. Услуга електронске управе пружа се на начин који обезбеђује приступ и коришћење особама са инвалидитетом без техничких, аудио-визуелних, семантичких и језичких ограничења (члан 7).

Орган је дужан да при дизајнирању, изради, одржавању и ажурирању софтверског решења које омогућава коришћење услуга електронске управе поштује стандарде приступачности, како би услуге електронске управе биле доступне свима, а нарочито особама са инвалидитетом (члан 17, став 3). Ради успостављања електронске управе орган је између осталог дужан да омогући приступ садржају и услугама електронске управе свакоме, у складу са стандардима приступачности (члан 31).

Новчаном казном од 30.000 до 150.000 динара казниће се за прекршај одговорно лице у органу ако пређе на електронску управу, а не испуни услове из члана 31 (члан 47).

³ Службени гласник РС", број 27/2018.

Правилник о пружању услуга Универзалног сервиса чланом 9 предвиђа да се једнакост могућности за приступ јавно доступним телефонским услугама, укључујући упућивање позива службама за хитне интервенције, услугама обавештења и јавним телефонским именицима, обезбеђују се за особе са инвалидитетом применом следећих посебних мера: 1) увршћивањем терминалне опреме прилагођене за коришћење особама са различитим врстама инвалидитета (оштећења слуха, вида итд) у понуду оператора, који су одређени за пружаоце услуга универзалног сервиса, у складу са Законом; и 2) прилагођавањем телефонских говорница за приступ и коришћење особама са инвалидитетом.

Влада Србије усвојила је **препоруку** надлежним органима јавне власти да обезбеде доступност јавних информација у електронском формату за следеће и слабовиде особе.

Закон о употреби знаковног језика

Народна скупштина Републике Србије је у априлу 2015. године усвојила **Закон о употреби знаковног језика** („Сл. гласник РС“, број 38/15). Законом се уређују употреба знаковног језика, односно право на учење знаковног језика и право на употребу услуге тумача за знаковни језик, начин употребе услуге тумача за знаковни језик, мере за подстицање примене и унапређење употребе знаковног језика кроз информисање и образовање на знаковном језику и друга питања од значаја за употребу знаковног језика. Глува особа која користи знаковни језик, односно глува особа која није у могућности да на основу другог облика комуникације, читањем са усана, писањем или на други начин, оствари неко право, на закону заснован интерес или изврши обавезу има право на употребу услуге тумача за знаковни језик.

Глуве особе имају право на употребу знаковног језика у поступку пред државним органом, органом аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, као и другим органом и организацијом и правним лицем коме је поверено вршење јавних овлашћења (у даљем тексту: јавна служба). Глува особа која учествује у политичком животу - на састанцима и седницама органа јавне власти, има право на употребу знаковног језика. Образовно-васпитни рад у установама образовања и васпитања и студије на високошколској установи могу се изводити на знаковном језику за глуве особе, у складу са њиховим потребама, способностима и могућностима. Глуве особе имају право на употребу знаковног језика у току запошљавања и рада код послодавца, и то: при обављању разговора за посао, код закључивања и отказивања уговора о раду или другог уговора о раду ван радног односа, стручном оспособљавању и усавршавању, волонтирању, у току рада или учествовања на раду код послодавца по било ком основу док постоји објективна потреба за таквом услугом и у случајевима у којима се запосленим лицима код послодавца саопштавају информације од утицаја на процес рада и њихов положај. Пружаоци медијских услуга дужни су да сагледају могућности и раде на стварању услова за омогућавање праћења аудио-визуелних медијских услуга путем тумача за знаковни језик или применом техника прихватљивих глувој особи у највећој могућој мери, обезбеђивањем дневног праћења доступног програма и садржаја.

Новчаном казном од 200.000,00 до 500.000,00 динара казниће се за прекршај правно лице које забрани или не омогући:

- 1) употребу знаковног језика у установама образовања (члан 9);
- 2) услугу тумача за знаковни језик од стране удружења, односно савеза (чл. 11);
- 3) услугу тумача за знаковни језик од стране јавне службе (члан 13);
- 4) услугу тумача за знаковни језик код послодавца (члан 14).

Новчаном казном од 20.000,00 до 100.000,00 динара кажњава се и одговорно лице у правном лицу.

Новчаном казном од 100.000,00 до 400.000,00 динара кажњава се за прекршај и предузетник.

Републички завод за информатику и интернет је у своје Препоруке за израду веб презентација органа државне управе из априла 2008. године укључио и препоруку о електронској приступачности сајтова за слепе и слабовиде особе, у складу са међународним стандардима и препорукама из ове области.

Заштита од дискриминације

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом

Народна скупштина усвојила је Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Сл. гласник РС“, број 33/06) 17. априла 2006. године. То је био први анти- дискриминацијски пропис усвојен у региону. Народна скупштина усвојила је у марту 2009. године и кровни Закон о забрани дискриминације („Сл. гласник РС“, број 22/09).

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом уређује:

- општи режим забране дискриминације по основу инвалидности,
- посебни случајеви дискриминације особа са инвалидитетом,
- поступак заштите особа изложених дискриминацији
- мере које се предузимају ради подстицања равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом
- санкције за оне који изврше одређене акте дискриминације

Закон забрањује:

- Непосредну дискриминацију
- Посредну дискриминацију
- Повреду начела једнаких права и обавеза.

Закон гарантује заштиту особама које су пријавиле случајеве дискриминације, планирају или су поднеле тужбе због дискриминације или ће сведочити у поступку покренутом због дискриминације.

Закон такође прописује посебно тешке случајеве дискриминације и предвиђа да мере које се предузимају у циљу побољшања положаја особа са инвалидитетом, чланова њихових породица и удружења особа са инвалидитетом, којима се пружа посебна подршка, неопходна за уживање и остваривање њихових права под истим условима под којима их уживају и остварују други.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом предвиђа посебне случајеве дискриминације у следећим областима живота:

- Поступак пред органима јавне власти (члан 11.),
- Чланство у удружењима (члан 12.),
- Приступ објектима, површинама и услугама (чланови 13 – 16.),
- Здравствена заштита (члан 17.),
- Образовање (чланови 18 – 20.),

- Запошљавање и радни односи (чланови 21 – 26.),
- Приступ јавном превозу (чланови 27 – 29.),
- Брачни и породични односи (члан 30.).

Органи јавне власти дужни су да у поступцима пред тим органима, поред потписивања исправа на начин уређен посебним прописом, особи са инвалидитетом која има трајне последице телесног или сензорног оштећења или болести омогуће потписивање исправа уз помоћ печата који садржи податке о личном идентитету или уз помоћ печата са угравираним потписом. Исправе које представљају форму уговора или неког другог правног посла не могу се потписивати уз помоћ печата који садржи податке о личном идентитету или уз помоћ печата са угравираним потписом, већ у складу са прописима који уређују оверу потписа и потврђивање исправе (измене и допуне Закона из 2016). Ипак лица која пружају услуге намењене јавности дужна су да особи са инвалидитетом која има трајне последице телесног или сензорног оштећења или болести омогуће коришћење услуга потписивањем, када је то потребно, уз помоћ печата који садржи податке о личном идентитету или уз помоћ печата са угравираним потписом (члан 34а из 2016).

Закон забрањује и дискриминацију организација особа са инвалидитетом.

Закон предвиђа и мере за подстицање социјалне укључености и равноправности особа са инвалидитетом. Ове мере писане су по узору на Стандардна правила Уједињених нација за изједначавање могућности које се пружају особама са инвалидитетом.

Закон прописује поступак судске заштите у случајевима дискриминације на основу инвалидитета. Тужбом се може тражити:

1. забрана извршења радње од које прети дискриминација, забрана даљег вршења радње дискриминације, односно забрана понављања радње дискриминације;
2. извршење радње ради уклањања последица дискриминаторског поступања;
3. утврђење да је тужени према тужиоцу дискриминаторски поступао;
4. накнада материјалне и нематеријалне штете.

Закон о забрани дискриминације

Општи **Закон о забрани дискриминације** предвиђа да тужбу због дискриминације на основу инвалидности поред особе са инвалидитетом и њеног законског заступника могу поднети и организације особа са инвалидитетом у име свог члана. Сходно Закону о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, члан домаћинства особе са инвалидитетом који јој без накнаде асистира у обављању свакодневних животних активности, који је због тога био дискриминисан у области запошљавања и радних односа такође може поднети тужбу због дискриминације на основу инвалидности у тој области.

Закон о забрани дискриминације предвиђа да дискриминација постоји ако се поступа противно начелу поштовања једнаких права и слобода особа са инвалидитетом у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота (члан 26). Изменама и допунама члана 14. овог закона из 2021. године предвиђено је да су послодавци дужни да предузму одговарајуће мере ако је то потребно у конкретном случају у циљу обезбеђивања приступа, разумно прилагођеног радног места, учешћа, стручног усавршавања и напредовања у послу

запослених који се налазе у неравноправном положају у односу на друге запослене, а нарочито особа са инвалидитетом.

На крају, важно је напоменути да неки закони који регулишу одређена права особа са инвалидитетом још нису хармонизовани са релевантним међународним прописима, нарочито са Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом Уједињених нација и правом Европске Уније.

Сектор за заштиту особа са инвалидитетом посебно ради на томе и покретаће процесе за уклањање свих препрека како би се и физичка и социјална средина учинила приступачним особама са инвалидитетом и постигла њихова потпуна интеграција у свим сегментима живота.

Публикација "Водич кроз права особа са инвалидитетом" саставни је део програмских активности за 2021.годину које реализује НООИС уз финансијску подршку Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.